

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Το ποδόσφαιρο στη Σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία: Μια δοκιμή
Δημιουργικής Γραφής στην προσχολική αγωγή**

**Football in Contemporary Children's Literature: A test of Creative
Writing in Preschool**

Σοφία Ιωαν. Φωτιάδου ΑΕΜ:3900

Επιβλέπουσα: κ.Βακάλη Άννα, Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό

Β' Εξεταστής: κ.Κωτόπουλος Τριαντάφυλλος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Φλώρινα 2021

Ευχαριστίες

Τη στιγμή αυτή αισθάνομαι τη βαθύτατη ανάγκη να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Άννα Βακάλη για την πολύτιμη υποστήριξη και καθοδήγηση που μου παρείχε σε όλα τα στάδια συγγραφής της πτυχιακής μου εργασίας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνω και στον β' βαθμολογητή, κύριο Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο για την άψογη συνεργασία και την πολύτιμη βοήθειά του σε όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς αυτής.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες και διδάσκουσες, για όλα όσα μου πρόσφεραν όλα τα χρόνια των σπουδών μου.

Ευχαριστώ ακόμη, όλους τους συμφοιτητές και συμφοιτήτριες μου, συνοδοιπόρους σε αυτό το ταξίδι, για τους προβληματισμούς, τις ανησυχίες, τις σκέψεις, κυρίως όμως για τις πολύ όμορφες στιγμές που μοιράστηκα μαζί τους. Μα πάνω απ' όλους ευχαριστώ αυτούς που κατάφεραν να γίνουν οι καλύτεροι φίλοι και υποστηρικτές μου.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω μέσα από τα βάθη της καρδιάς μου την οικογένειά μου που με στήριξε στην ολοκλήρωση αυτής της μεγάλης προσπάθειας των ακαδημαϊκών μου σπουδών.

Σοφία Ιωάν. Φωτιάδου

Περίληψη

Μέσω της Δημιουργικής Γραφής επιδιώκεται η εξοικείωση του παιδιού με την αναγνωστική και τη συγγραφική πράξη, η οποία θα το οδηγήσει σταδιακά στην εδραίωση της σχέσης του με τη λογοτεχνία. Το ποδόσφαιρο είναι από τα αγαπημένα αθλήματα των μικρών παιδιών και η σχέση του με τη λογοτεχνία έχει πολύ βαθιές ρίζες. Κατά την περιήγηση στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία, εντοπίζονται ποιήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα με θέμα το ποδόσφαιρο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η απόπειρα παρουσίασης μιας σειράς δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής στο Νηπιαγωγείο μέσα από τη διδακτική αξιοποίηση των σύγχρονων παιδικών λογοτεχνημάτων με θέμα το αγαπητό -στα παιδιά προσχολικής ηλικίας- άθλημα, το ποδόσφαιρο. Για τον σκοπό αυτό επιχειρήθηκε η αναζήτηση, ο εντοπισμός, η παρουσίαση και η μελέτη δέκα σύγχρονων παιδικών λογοτεχνημάτων με θέμα το ποδόσφαιρο, τα οποία στη συνέχεια αξιοποιήθηκαν για τον σχεδιασμό ενδεικτικών δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής που μπορούν να εφαρμοστούν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η προσέγγιση του θέματος πραγματοποιήθηκε μέσα από την ήδη υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση. Ταυτόχρονα, αξιοποιήθηκαν στοιχεία και πληροφορίες και από το διαδίκτυο.

Λέξεις-κλειδιά: σύγχρονη παιδική λογοτεχνία, ποδόσφαιρο, δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής

Abstract

Through the Creative Writing is sought the familiarization of the child with the reading and writing act, which will gradually lead him to the consolidation of his relationship with literature. Football is one of the favorite sports of young children and its relationship with literature has very deep roots. During the tour of contemporary children's literature, poems, short stories and novels about football are identified. The purpose of this essay is the attempt to present a series of Creative Writing activities in Kindergarten through the didactic use of modern children's literature on the subject of the favorite -in preschool children- sport, football. For this purpose, an attempt was made to search, locate, present and study ten contemporary children's football-themed literature, which were then used to design indicative Creative Writing activities that can be applied to preschool children. The approach of the subject was realized through the already existing relevant bibliography, Greek and foreign language. At the same time, data and information from the internet were used.

Key words: contemporary children's literature, football, Creative Writing activities

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Abstract	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.....	8
ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	8
1.1 Η έννοια της Παιδικής Λογοτεχνίας.....	8
1.2 Τα χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας για παιδιά	10
1.3 Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας.....	11
1.4 Χρονικό διάγραμμα της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας.....	14
1.5 Η αξία της παιδικής λογοτεχνίας.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο.....	20
ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ.....	20
2.1 Το ποδόσφαιρο γενικά.....	20
2.2 Ιστορική αναδρομή του αθλήματος.....	20
2.3 Παιδαγωγική αξία του ποδοσφαίρου.....	22
2.4 Το ποδόσφαιρο στη λογοτεχνία.....	23
2.4.1 Παρουσίαση παιδικών λογοτεχνικών αναγνωσμάτων με θέμα το ποδόσφαιρο.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.....	32
Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	32
3.1 Δημιουργική Γραφή – Εννοιολογική προσέγγιση.....	32
3.2 Δημιουργική γραφή και εκπαίδευση	34
3.3 Η δημιουργικότητα στην προσχολική ηλικία.....	35
3.4 Η δημιουργική γραφή στην προσχολική εκπαίδευση.....	36
3.4 Προτεινόμενες δραστηριότητες.....	38
Επίλογος	51
Βιβλιογραφία.....	54

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συμβολή της λογοτεχνίας στη ζωή του ανθρώπου όπως και η σημασία της στην εκπαίδευση είναι αδιαμφισβήτητη και ευρέως αποδεκτή, καθώς η μελέτη των λογοτεχνικών έργων συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, μέσα από τα ποικίλα πρότυπα που προβάλλονται από αυτά. Με δεδομένη την ωφέλιμη και πολυδιάστατη προσφορά της λογοτεχνίας για τον άνθρωπο, αλλά και για την ίδια την κοινωνία, δεν μπορεί κανείς να παραγνωρίσει και να μην παραδεχτεί την παιδαγωγική της διάσταση και πόσο μάλλον την ανάγκη να προσφέρεται από τα πρώτα χρόνια της ζωής του στην προσχολική εκπαίδευση (Γαλανοπούλου, 2001).

Το ποδόσφαιρο από την άλλη είναι ένα δημοφιλές λαϊκό άθλημα που απευθύνεται σε ανθρώπους όλων των ηλικιών και φύλων ανεξαρτήτως οικονομικής και κοινωνικής θέσης. Αποτελεί το αγαπημένο άθλημα και των μικρών παιδιών, τα οποία συχνά εντοπίζονται να κυνηγούν ή να κλωτσούν μια μπάλα. Η σχέση του ποδοσφαίρου με τη λογοτεχνία έχει πολύ βαθιές ρίζες και κατά την περιήγηση στη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία αλλά και στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία, εντοπίζονται ποιήματα, διηγήματα και μυθιστορήματα με θέμα το ποδόσφαιρο.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια απόπειρα παρουσίασης μιας σειράς δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής στο Νηπιαγωγείο μέσα από τη διδακτική αξιοποίηση των σύγχρονων παιδικών λογοτεχνημάτων με θέμα το αγαπητό -στα παιδιά προσχολικής ηλικίας- άθλημα, το ποδόσφαιρο.

Για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος η εργασία διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εννοιολόγηση της Παιδικής Λογοτεχνίας μέσα από τον ορισμό της όπως διαχρονικά επιχειρήθηκε από τους διάφορους μελετητές της, η ειδολογική της κατάταξη, το χρονικό διάγραμμα εξέλιξης της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών των λογοτεχνικών δημιουργημάτων για παιδιά και η αξία της. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται το λαοφιλές άθλημα του ποδοσφαίρου, η ιστορία του, η παιδαγωγική του αξία και η παρουσία του στη σύγχρονη λογοτεχνία και συγκεκριμένα στην παιδική λογοτεχνία και ακολούθως παρουσιάζονται δέκα παιδικά λογοτεχνήματα που έχουν ως θεματική τους το ποδόσφαιρο. Ενώ, το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στη δημιουργική γραφή και στη σχέση της με την εκπαίδευση, αλλά και με την προσχολική εκπαίδευση ειδικότερα και προτείνονται δέκα δραστηριότητες δημιουργικής γραφής βασισμένες στα λογοτεχνήματα, που παρουσιάζονται στο

δεύτερο κεφάλαιο σε μια προσπάθεια δοκιμής της Δημιουργικής Γραφής στην προσχολική εκπαίδευση. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο και την παράθεση της βιβλιογραφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1.1 Η έννοια της Παιδικής Λογοτεχνίας

Ο όρος «Παιδική Λογοτεχνία» ερμηνεύεται ως η «λογοτεχνία των παιδιών», όπως για παράδειγμα η «γυναικεία λογοτεχνία» σημαίνει τη «λογοτεχνία των γυναικών». Τελικά όμως, έχει επικρατήσει με τη σημασία όχι υποκειμένου (“των παιδιών”), αλλά αντικειμένου (για τα παιδιά) (Σκαρτσής, 1990:38). Το νόημα της έκφρασης αυτής σύμφωνα με την Κανατσούλη (2018), δεν είναι εύκολο να ορισθεί με ακρίβεια, καθώς διαφοροποιείται από εποχή σε εποχή και από πολιτισμό σε πολιτισμό. Οι όποιες απόπειρες έχουν γίνει να αποδοθεί το περιεχόμενό της φαίνεται να περιγράφουν το πεδίο αναφοράς της.

Η Παιδική Λογοτεχνία ορίζεται πρώτα απ’ όλα συγκριτικά, δηλαδή με όρους αναφορικά με τη λογοτεχνία των ενηλίκων και αφορά *«τα κείμενα εκείνα που έχουν κοινά κάποια συγκεκριμένα μυθοπλαστικά χαρακτηριστικά, τα οποία ενεργοποιούνται (ώστε να γίνουν λογοτεχνία για παιδιά) από ένα αναγνωστικό γεγονός: ότι διαβάζονται από παιδιά»* (Κανατσούλη, 2002:12).

Όμως, ως παιδικό λογοτέχνημα ορίζεται και εκείνο που έχει για κεντρικούς του ήρωες παιδιά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μόνο τα λογοτεχνικά κείμενα με ήρωες παιδιά συγκινούν την παιδική ψυχή. Επομένως, η απουσία παιδικού ήρωα από ένα λογοτέχνημα δε συνεπάγεται και τον αποκλεισμό του από το χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας, όπως η ύπαρξη παιδικού ήρωα δεν εξασφαλίζει την αναγνώρισή του ως γνήσιο παιδικό λογοτεχνικό έργο. Απλώς ένας ήρωας-παιδί προσθέτει έναν λόγο ακόμη για την αποτελεσματικότερη λειτουργία του, καθόσον βέβαια συντρέχουν και όλα τα άλλα στοιχεία (Σακελλαρίου, 1996).

Από τον Δελώνη, η Παιδική Λογοτεχνία ορίζεται ως *«ο σύνολος χώρος μέσα στον οποίον συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα άρτια λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και τα διαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας, και που ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό, γλωσσικό, και συναισθηματικό τους επίπεδο»* (Δελώνης, 1991:12). Ο Δελώνης εντάσσει στην Παιδική Λογοτεχνία όλα εκείνα τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα των ενηλίκων, που στόχο έχουν να προσφέρουν στα παιδιά τη χαρά, τη ζωντάνια και την αισθητική απόλαυση και συγχρόνως να υποβάλλουν σε αυτά «μηνύματα» με

ανθρωποπλαστικό χαρακτήρα. Στα καλλιτεχνικά αυτά δημιουργήματα απαντώνται δυο ετερογενείς κόσμοι: ο κόσμος των παιδιών από τη μία και ο κόσμος των ενηλίκων από την άλλη. Ανάμεσα σε αυτούς τους δύο κόσμους ο Δελώνης εντοπίζει ένα χάσμα, το οποίο είναι έκδηλο *«στις αντιλήψεις, στα βιώματα, στους πόθους και τις ορμές»* (Δελώνης, 1991)

Η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου από την άλλη συμπληρώνει ότι ένα λογοτέχνημα μπορεί να χαρακτηριστεί για παιδιά άσχετα από την αρχική πρόθεση του συγγραφέα, άσχετα δηλαδή από το γεγονός εάν το έγραψε ή όχι συνειδητά για αυτά. Επιπλέον, τονίζει ότι υπάρχει το ενδεχόμενο ένα βιβλίο που γράφτηκε για παιδιά να αποδειχτεί τελικά ότι δεν ανήκει στην παιδική λογοτεχνία, εξετάζοντας κάποια συγκεκριμένα κριτήρια (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 2002). Στην προσπάθειά της δε να αποδώσει έναν ορισμό στην Παιδική Λογοτεχνία καταγράφει τα σημεία αναγνώρισής της: *όσον αφορά στη μορφή της Παιδικής Λογοτεχνίας, αναφέρει «τη λιτότητα του λόγου, την απουσία βωμολογιών και σαρκασμού, τη συντομία και το καίριο των περιγραφών, την αμεσότητα της αφήγησης, τη διαγραφή των χαρακτήρων χωρίς επιμονή στην ψυχογράφησή τους».* Ενώ όσον αφορά το περιεχόμενο, τονίζει το ότι *«η υπόθεση έχει ξεκάθαρο πλαίσιο και η πλοκή είναι έντονη και γρήγορη, προπάντων όμως το ότι υπάρχει κάθαρση και διάχυτο το αίσθημα ότι ο αναγνώστης είναι αντικείμενο αγάπης από το συγγραφέα»* (Κανατσούλη, 2018:25).

Καταλήγοντας, από τον Παπαντωνάκη (2003:3) διευκρινίζεται ότι η Παιδική Λογοτεχνία, δεν αφορά *«το σύνολο των βιβλίων που κυκλοφορούν για παιδιά, επειδή σε αυτά μπορούν να ενταχθούν και η παραλογοτεχνία ή κείμενα αμφίβολης αισθητικής αξίας. Τα κείμενα αυτά έχουν προφανώς πενιχρό λεξιλόγιο και δεν έχουν κανένα συγκεκριμένο στόχο, εκτός ίσως από το να τέρψουν και παρεμπιπτόντως να αφήσουν να διαφανεί κάποιος διδακτισμός».* Επιπλέον, παιδικά λογοτεχνήματα δεν αποτελούν μόνο εκείνα που εμπεριέχονται σε τυπωμένα βιβλία και μπορούν να διαβαστούν από τα παιδιά ή στα παιδιά, αλλά και όλα τα δημιουργήματα του λαϊκού λόγου, όπως παραμύθια, παραδόσεις, τραγούδια κ.ά., που μεταβιβάστηκαν ανά στους αιώνες από στόμα σε στόμα και τα οποία σήμερα μπορούν να ακουστούν από τα παιδιά από τους φυσικούς φορείς τους, τα διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας κλπ. (Σακελλαρίου, 1996).

1.2 Τα χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας για παιδιά

Όταν γίνεται λόγος για Παιδική Λογοτεχνία, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι παιδικά λογοτεχνήματα δεν αποτελούν μόνο εκείνα τα λογοτεχνήματα που περιέχονται στα τυπωμένα βιβλία και μπορούν να διαβαστούν από τα παιδιά, αλλά επιπροσθέτως είναι και τα δημιουργήματα του λαϊκού λόγου (παραμύθια, παραδόσεις, τραγούδια κ.ά.), τα οποία μεταδίδονται από στόμα σε στόμα μέσα στους αιώνες και τα οποία σήμερα μπορούν ν' ακούγονται από παιδιά τόσο από τους φυσικούς φορείς τους όσο και από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (Σακελλαρίου, 1996).

Αναμφισβήτητα έργα Παιδικής Λογοτεχνίας αποτελούν εκείνα τα λογοτεχνήματα, τα οποία απευθύνονται στα παιδιά, που είναι και οι αποδέκτες τους. Ο Perry Nodelman (1992) προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά της Παιδικής Λογοτεχνίας ως εξής:

- είναι γενικά απλή
- με επικέντρωση στη δράση
- απευθύνεται στις παιδικές ηλικίες
- εκφράζει τις απόψεις του παιδιού
- είναι αισιόδοξη
- εμφανίζει μια τάση προς το φαντασιακό
- αποτελεί μια μορφή ιερού ειδυλλίου
- εμπεριέχει την αθωότητα
- έχει διδακτικό σκοπό
- είναι επαναληπτική
- τείνει στην εξισορρόπηση του ιδεώδους και του διδακτικού.

Ο Miles McDowell επίσης, κατέγραψε κάποια χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας, που τη διαφοροποιούν από την λογοτεχνία ενηλίκων και τα οποία λίγο πολύ φαίνεται να συμφωνούν με αυτά που αποδίδει στο παιδικό λογοτέχνημα ο Nodelman. Ειδικότερα, κατά τον McDowell τα παιδικά λογοτεχνήματα είναι πιο σύντομα σε σχέση με αυτά που απευθύνονται σε ενήλικες και ευνοούν μια πιο ενεργητική στάση του παιδιού-ακροατή ή του παιδιού-αναγνώστη με διάλογο και όχι με περιγραφές και ενδοσκόπηση. Επιπλέον, τα παιδικά λογοτεχνήματα είναι πάντα αισιόδοξα και με γλώσσα κατανοητή στα παιδιά, ενώ η πλοκή τους είναι ευδιάκριτη και δεν παρατηρούνται αβεβαιότητες. Ακόμη, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, εμφανή είναι τα στοιχεία του μαγικού και του φανταστικού, της απλότητας και της

περιπέτειας, που αποτελούν βασικά συστατικά ενός παιδικού βιβλίου (όπως αναφ. στο Κανατσούλη, 2018)

1.3 Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας

Το σώμα της Παιδικής Λογοτεχνίας περιλαμβάνει σύμφωνα με τον Κωτόπουλο (2020) έργα, που αφορούν σε:

- Εικονογραφημένα παιδικά βιβλία
- Παραμύθια λαϊκά
- Μύθους
- Παραμύθια ενός δημιουργού/σύγχρονες μικρές ιστορίες
- Βιβλία-παιχνίδια (book-game), διαδραστικά αφηγήματα (interactive book), βιβλία με προβλέψιμη εξέλιξη (predictable book)
- Ποιήματα – λίμερικς -λογοπαίγνια
- Αφηγήματα-Μυθιστορήματα
- Βιβλία γνώσης, εγκυκλοπαιδικά

Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας όπως αναφέρει η Κανατσούλη (2018), διαχωρίζονται στα λογοτεχνικά γένη και λογοτεχνικά είδη. Τα γένη αποτελούν οι ευρύτερες λογοτεχνικές κατηγορίες, όπως η ποίηση, ο πεζός λόγος, η τραγωδία, η κωμωδία κ.λπ., ενώ τα είδη αφορούν υποκατηγορίες των παραπάνω (π.χ. στην ποίηση γίνεται λόγος για λυρική ποίηση, επική ποίηση κ.λπ.). Στα ιδρύματα προσχολικής εκπαίδευσης χρησιμοποιείται η παιδική πεζογραφία και εν μέρει η παιδική ποίηση. Από τα λογοτεχνικά είδη της παιδικής πεζογραφίας κατάλληλα για τα νήπια κρίνονται τα παραμύθια, οι μύθοι και οι μικρές ιστορίες (Νατσιοπούλου, 2012).

Η *ποίηση* αποτελεί το σημείο εκκίνησης της λογοτεχνικής παιδείας κάθε ανθρώπου και συμβάλλει τόσο στη δημιουργία της ρυθμικής του ενέργειας όσο και της χαλαρότητας (Κανατσούλη, 2018). Αποτελεί την πρώτη μορφή λόγου που τα παιδιά έρχονται σε επαφή, καθώς περιλαμβάνει τα νανουρίσματα, τα μικρά λυρικά τραγουδάκια, που τραγουδιούνται από τους ενήλικες στα μωρά για να αποκοιμηθούν, τα ταχταρίσματα, τα οποία είναι έμμετρα λογοπαίγνια με λίγους στίχους, που τραγουδιούνται στα παιδιά συνοδεία ρυθμικού χορού όταν εκείνα είναι σε θέση να στέκονται όρθια και τα διάφορα λαϊκά ποιηματάκια. Η ποίηση συνοδεύεται συνήθως από μια απαλή και ευχάριστη μελωδία με ρυθμό απλό που επαναλαμβάνεται με σκοπό να τον ακολουθεί το παιδί (Χριστοφιδέλλη, 2015· Νατσιοπούλου, 2012).

Το παραμύθι αποτελεί ένα είδος με το οποίο -άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο- είναι όλοι εξοικειωμένοι από την πρώτη παιδική τους ηλικία. Υπάρχει σε κάθε λαό, σε κάθε πολιτισμό και σε κάθε εποχή και πρόκειται για μια φανταστική διήγηση, η οποία κινείται στον κόσμο του υπερφυσικού και του μαγικού με κύριο σκοπό να τέρψει τους ακροατές. Κάποιες φορές είναι σύντομο, ενώ άλλες μακροσκελές. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του παραμυθιού αποτελεί το ευτυχές τέλος, παρά τις όποιες συγκρούσεις και αντιθέσεις μεταξύ των ηρώων (Κανατσούλη, 2018).

Τα θέματα της παραμυθιακής αφήγησης ως γνωστόν αντλούνται κυρίως από το κοινωνικό περιβάλλον. Η φτώχεια, ο γάμος, η ατεκνία, η εγκατάλειψη των παιδιών κ.α. αποτελούν τα προσφιλή θέματα στο παραμύθι, τα οποία όμως με την παρέμβαση του μαγικού στοιχείου εξομαλύνονται μέχρι και την τελική υπέρβασή τους (Παπαχριστοφόρου, 2002).

Το σύγχρονο όμως παραμύθι εμπνέεται από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Οι κοινωνικές συνθήκες όπως διαμορφώθηκαν, η πρόοδος των επιστημών και η κατάκτηση του διαστήματος, η παγκοσμιοποίηση κτλ. φαίνεται ότι επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν το παραμύθι τόσο στη δημιουργία του όσο και στο περιεχόμενό του. Επόμενο είναι και τα θέματά του να συνδέονται άμεσα με σύγχρονα ζητήματα, τη ζωή του παιδιού στην οικογένεια και στο σχολείο, τα ζώα και τα πουλιά, την προστασία του περιβάλλοντος, την τεχνολογία, διάφορα κοινωνικά φαινόμενα κλπ. τα οποία χαρακτηρίζονται από οικουμενικότητα, ενώ παράλληλα συμπορεύεται με τις γενικότερες αντιλήψεις της παιδαγωγικής και της αισθητικής (Ακριτόπουλος, 2013· Νατσιοπούλου, 2012).

Οι *μύθοι* είναι σύντομες ιστορίες, φανταστικές με συμβολικό και αλληγορικό χαρακτήρα. Αναφέρουν πραγματικά γεγονότα, ονόματα, περιοχές αλλά είναι πάντοτε διαστρεβλωμένα. Μπορεί να οριστούν και ως «παραϊστορίες», που αναφέρουν αυτά ο άνθρωπος πίστεψε ότι συνέβησαν τότε και όχι αυτά που έγιναν την πραγματικότητα. Το είδος αυτό της παιδικής λογοτεχνίας δεν είναι ενιαίο, αντιθέτως περιλαμβάνει πολλές υποκατηγορίες διηγήσεων (Χριστοφιδέλλη, 2015). Από τη Νατσιοπούλου (2012) με κριτήριο το περιεχόμενο και τις ιδέες τους, αναφέρονται τα ακόλουθα είδη μύθων: οι κοσμογονικοί που αναφέρονται στη δημιουργία του κόσμου, όπως η Θεογονία, οι εθνογενετικοί, οι οποίοι αναφέρονται στη δημιουργία των εθνών ή των φυλών, όπως ο μύθος που κατασκεύασαν οι Δωριείς ότι κατάγονται από τον Ηρακλή προκειμένου να δικαιολογήσουν την τάση τους για επιβολή, οι φυσιογνωστικοί που αναφέρονται σε στοιχεία της φύσης και απαντώνται σε όλους τους λαούς της γης και

οι κοινωνικοί ή διδακτικοί στους οποίους πίσω από το περιεχόμενό τους υπάρχει η πρόθεση του μυθοποιού για διδαχή, όπως οι μύθοι του Αίσωπου. Ο Αίσωπος (6ος αι. π.Χ.), ήταν ο σημαντικότερος μυθοποιός της αρχαιότητας και οι μύθοι του αγαπήθηκαν και αγαπιούνται έως και σήμερα. Άλλοι μεγάλοι μυθοποιοί ήταν ο Επιμενίδης, ο Οβίδιος, ο Φερεκύδης, ο Φαίδρος κ.ά. (Χριστοφιδέλλη, 2015).

Οι μικρές ιστορίες όπως ορίζονται από την Τσιλιμένη, αποτελούν «μια περιορισμένου μήκους αφήγηση με απλή πλοκή, λιτότητα ύφους και γλώσσας, που απεικονίζει καθημερινές, ρεαλιστικές σκηνές της ζωής του παιδιού και των ενηλίκων καθώς και πολιτισμικές πανανθρώπινες αξίες» (Τσιλιμένη, 2003:43). Πρόκειται δηλαδή για πολύ σύντομες διηγήσεις (μια έως πέντε σελίδες), που στα πλαίσια της ρεαλιστικής αντιμετώπισης της καθημερινότητας, δίνουν εικόνες ζωής από τον κόσμο του παιδιού, χρησιμοποιούν λόγο αφαιρετικό αλλά προσιτό ώστε να μπορεί να τον αντιληφθεί το παιδί, αλλά και συγκεκριμένο με απλές λέξεις, και σύντομες φράσεις χωρίς πολλές λεπτομέρειες. Ο χρόνος σ' αυτές είναι συγκεκριμένος και αναφέρεται στο παρόν και ο χώρος αφορά το καθημερινό περιβάλλον του παιδιού. Τα σύμβολα υπάρχουν αλλά δεν είναι το κυρίαρχο στοιχείο και υπάρχει εκτενής εικονογράφηση, καθώς το κείμενο βασίζεται πάντα στην εικόνα για να γίνεται πιο κατανοητό από τα πολύ μικρά παιδιά στα οποία απευθύνεται (Νατσιοπούλου, 2012· Δελώνης, 1991).

Στα παραπάνω είδη της Παιδικής λογοτεχνίας, καθένα από τα οποία έχει τη δική του ξεχωριστή αξία για το παιδί, οι Παπανικολάου και Τσιλιμένη (1992) προσθέτουν και το θέατρο.

Το θέατρο αποτελεί μια αναπαράσταση ζωής διότι οι χαρακτήρες που παρουσιάζει μοιάζουν άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο με αυτούς της καθημερινής ζωής. Το παιδικό θέατρο αντιδιαστέλλεται από το θέατρο των ενηλίκων, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι οι ενήλικες δεν μπορούν να συμμετέχουν σε μια παιδική παράσταση. Γενικά, το παιδικό θέατρο στηρίζεται στη κάθε είδους συμμετοχή του παιδιού στην παράσταση (είτε ως ηθοποιός είτε ως θεατής) και προϋποθέτει μια δραματική παραγωγή, η οποία να απευθύνεται στην παιδική ιδιοσυγκρασία ή να διαθέτει χαρακτηριστικά που θα μπορούν να γίνουν κατανοητά από τα μικρά παιδιά (Κανατσούλη, 2018).

Τα αφηγηματικά στοιχεία ή τα δομικά χαρακτηριστικά ενός παιδικού λογοτεχνήματος σύμφωνα με την Κανατσούλη (2002) είναι:

- Η πλοκή δηλαδή η εξέλιξη ή η ακολουθία των γεγονότων μιας ιστορίας. Μια επιτυχημένη πλοκή διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη για το τι

θα ακολουθήσει και βασίζεται στην αγωνία που προκαλείται για την έκβαση της περιπέτειας του ήρωα.

- Οι χαρακτήρες ενός λογοτεχνικού κειμένου, οι οποίοι παρουσιάζονται μέσα από την πλοκή της ιστορίας και αποκαλύπτονται στους αναγνώστες με τις ενέργειές τους, με τα λόγια τους, με την εμφάνισή τους, με τα σχόλια του αφηγητή και τα σχόλια άλλων προσώπων της ιστορίας.
- Το θέμα του κειμένου, το οποίο είναι το κεντρικό της ιστορίας καθώς και άλλες ιδέες κυρίαρχες ή δευτερεύουσες. Επιπλέον, σε ένα λογοτεχνικό κείμενο πιθανά να υπάρχουν θέματα που δεν είναι άμεσα ή φανερά.
- Η δομή, ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα διάφορα μέρη ενός έργου.
- Η οπτική γωνία, που είναι ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας επιλέγει να παρουσιάσει τα γεγονότα της ιστορίας. Κάθε λογοτεχνικό έργο έχει δύο χρόνους, τον χρόνο του αφηγηματικού λόγου (ο χρόνος που χρειάζεται για την ανάγνωση της ιστορίας) και τον χρόνο της ιστορίας (η διάρκεια των γεγονότων της αφήγησης).
- Το σκηνικό, το οποίο περιλαμβάνει τον χρόνο και τον τόπο εξέλιξης της ιστορίας, στοιχεία που παίζουν καθοριστικό ρόλο σε πολλά λογοτεχνικά έργα.

1.4 Χρονικό διάγραμμα της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας

Οι απαρχές της Παιδικής Λογοτεχνίας τοποθετούνται στα μέσα του 19ου αιώνα όταν στην Ευρώπη καθιερώνεται η δημόσια υποχρεωτική εκπαίδευση. Τότε είναι που παρατηρείται και η μαζική παραγωγή παιδικών βιβλίων προκειμένου να στηρίξουν τα σχολικά εγχειρίδια (Κωτόπουλος, 2020).

Τις τελευταίες δεκαετίες στην συζήτηση για την πορεία και την εξέλιξη της Παιδικής Λογοτεχνίας, από τον Αναγνωστόπουλο (2011) προτάθηκε ένα ιστορικό διάγραμμα, όπου οι περίοδοι προσδιορίζονται με βάση τα πολιτικά γεγονότα, ενώ οι υποπερίοδοι με βάση τα λογοτεχνικά γεγονότα, μέσα από το οποίο μπορεί να παρακολουθεί κάποιος τόσο τη γέννηση και την εξέλιξη όλων των ειδών της Παιδικής Λογοτεχνίας (ποίηση, παραμύθι, μυθιστόρημα κτλ.) όσο και την περιρρέουσα πολιτική, εκπαιδευτική και λογοτεχνική πραγματικότητα, από την οποία επηρεάστηκε.

Η πρώτη περίοδος, δηλαδή η πρώιμη περίοδος της Παιδικής Λογοτεχνίας στην Ελλάδα αρχίζει περίπου το δεύτερο μισό του 18ου αι. και φτάνει μέχρι την Επανάσταση του 1821. Χρονολογικά ταυτίζεται με τον Ελληνικό Διαφωτισμό. Η περίοδος αυτή αποτελεί την απαρχή του παιδικού βιβλίου (ιδιαίτερα του μεταφρασμένου) και χαρακτηρίζεται από μια έντονη διάθεση διδακτισμού για τα παιδιά (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Η δεύτερη περίοδος (19ος αι.) χαρακτηρίζεται από μια αργή αλλά σταθερή αύξηση της πρωτότυπης παραγωγής, ταυτόχρονα με τις πολλές μεταφράσεις. Στην πρώτη υποπερίοδο (1821-1858) αυτής της περιόδου, εκδίδεται το πρώτο ελληνικό περιοδικό για παιδιά, η *Παιδική Αποθήκη* (1836) του Δημήτρη Πανταζή και το σημαντικό στην εξέλιξη της Παιδικής Λογοτεχνίας έργο *Ο Γεροστάθης* του Λέοντα Μελά (1858). Την ίδια περίοδο, με πρωτεργάτες τους: Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή, Ηλία Τανταλίδη και Αλέξανδρο Κατακουζηνό, προβάλλεται το παιδικό βιβλίο με έμμετρα και πεζά έργα τόσο πρωτότυπα όσο και μεταφράσεις. Στη δεύτερη υποπερίοδο (1858-1879) κάνει την εμφάνιση του το περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων* (1879), το οποίο επηρέασε για πολλά χρόνια τη λογοτεχνία για παιδιά, ιδιαίτερος το διάστημα 1894-1945 με αρχισυντάκτη τον Γρηγόριο Ξενόπουλο (Παπαχριστοφόρου, 2002· Πάτσιου, 1995). Υπήρξε μάλιστα, το μακροβιότερο ελληνικό περιοδικό με διάρκεια ζωής τα εβδομήντα οκτώ έτη. Ενώ στην τρίτη υποπερίοδο (1879-1899) γνωστά ονόματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, όπως ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Δημήτριος Καμπούρογλου, ο Αλέξανδρος Πάλλης κ.ά. ενισχύουν τόσο την πρωτότυπη παραγωγή όσο και τη μεταφρασμένη. Την περίοδο αυτή δημοσιεύεται στο περιοδικό *Η Διάπλασις των παιδων* το πρώτο γνήσιο παιδικό μυθιστόρημα *Η αδελφούλα μου* του Γρ. Ξενόπουλου (1891) (Παπαχριστοφόρου, 2002).

Κατά την τρίτη περίοδο (20ός αιώνας), από την πρώτη κιόλας εικοσαετία, η Παιδική Λογοτεχνία αναπτύσσεται αλματωδώς με την Πηνελόπη Δέλτα. Συγχρόνως όμως, γνωρίζει και πολλές διακυμάνσεις λόγω των πολέμων, αλλά και το πλήθος των αναταραχών που γνώρισε η Ελλάδα. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, η Μικρασιατική Καταστροφή, η Δικτατορία του Μεταξά, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κατοχή, η Αντίσταση, ο Εμφύλιος, η Δικτατορία του '67, η Μεταπολίτευση '74, η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση κ.ά. γεγονότα, επηρέασαν σημαντικά τόσο την ποσότητα και την ποιότητα της Παιδικής Λογοτεχνίας, όσο και τη θεματολογία και τους προσανατολισμούς της. Ταυτόχρονα, επηρεάστηκαν οι ποιητές, οι συγγραφείς, η

εκπαίδευση και η ίδια η πολιτεία και τέθηκαν τα θεμέλια για την περαιτέρω ανάπτυξή της. Αναλυτικότερα, κατά την πρώτη υποπερίοδο με την ίδρυση του «*Εκπαιδευτικού Ομίλου*» (1910) και με την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1917 και τους ανθρώπους που την υπηρέτησαν (Αλέξανδρος Δελμούζος, Δημήτριος Γληνός, Μανόλης Τριανταφυλλίδης κ.ά.), μόνο οφέλη αποκόμισε το παιδικό βιβλίο τόσο σε αισθητική όσο και στη γλώσσα. Την υποπερίοδο αυτή (1900-1920), ενισχύθηκε και η διηγηματογραφία, η ποιητική και θεατρική παραγωγή από εξέχοντες συγγραφείς, όπως η Ιουλία Δραγούμη, η Αρσινόη Παπαδοπούλου, ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Ιωάννης Πολέμης κ.ά. Αλλά και το βιβλίο *Τα ψηλά βουνά* (1918) του Ζαχαρία Παπαντωνίου, που γράφτηκε στη δημοτική, επηρέασε και αισθητικά και ιδεολογικά το παιδικό βιβλίο. Η δεύτερη υποπερίοδος (1920-1940), αυτή του Μεσοπολέμου, χαρακτηρίζεται από την παραγωγή πλήθους αναγνωστικών βιβλίων για το δημοτικό σχολείο, στη συγγραφή των οποίων συμμετέχουν όλα τα γνωστά ονόματα της Λογοτεχνίας (Γ.Δροσίνης, Ι.Μ.Παναγιωτόπουλος, Στρ.Μυριβήλης, Στ.Σπεράντσας, Μιχ.Δ.Στασινόπουλος κ.α., ενώ παρατηρείται πύκνωση των γυναικών συγγραφέων, όπως η Πηνελόπη Μαξίμου, Γεωργία Ταρσούλη, Αντιγόνη Μεταξά, Μυρτιώτισσα κ.ά. Την ίδια υποπερίοδο, εξακολουθούν να εκδίδονται νέα περιοδικά τα περισσότερα κατά το πρότυπο της Διάπλασης των Παίδων με σημαντικότερα από αυτά τα εξής: η *Παιδική Χαρά* (1921-1931), ο *Παιδικός Κόσμος* (1930-1941) και το *Ελληνόπουλο* (1928-1944), τα οποία καταργήθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα καθώς η μεγάλη μάζα του λαού τα θεωρούσε επιζήμια διότι αποσπούσαν τα παιδιά από τη μελέτη και πίστευε ότι αποτελούσαν περιττή πολυτέλεια. Ακόμη, την υποπερίοδο αυτή διαμορφώνονται νέες αισθητικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις, αναπτύσσονται όλα τα είδη της λογοτεχνίας (αφηγήματα, διηγήματα, παραμύθια, θεατρικά, μυθιστόρημα, ποίηση, μεταφράσεις κτλ.), ενώ η δημοτική γλώσσα επικρατεί στο σύνολο σχεδόν της Παιδικής Λογοτεχνίας (Κανατσούλη, 2018). Την τρίτη υποπερίοδο (1940-2000) η ανάπτυξη του παιδικού βιβλίου σταθεροποιείται, ιδιαίτερα μετά την ίδρυση της «*Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς*» το 1958 και του «*Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου*» (1969) έντεκα χρόνια αργότερα, και φτάνει στην κορύφωση στα τέλη του 20ού αιώνα.

Αναλυτικότερα, τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης παρατηρείται αλματώδης αύξηση στην έκδοση παιδικών λογοτεχνημάτων με νέες θεματικές και προβληματισμούς, ενώ δίνεται μεγάλη σημασία και στην εικονογράφηση. Γι' αυτό και θεωρούνται η «άνοιξη» της παιδικής λογοτεχνίας. Παράλληλα, μεγάλη πρόοδος

παρατηρείται και στο ιστορικό μυθιστόρημα, το περιπετειώδες μυθιστόρημα και το κοινωνικό μυθιστόρημα. Η θεματολογία είναι κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. το οικολογικό, η ειρήνη, τα ναρκωτικά, κ.ά., διατηρώντας ωστόσο τον λυρισμό της ακολουθώντας τις νέες αυτές αξίες (Κανατσούλη, 2018).

Αναμφισβήτητα, η οικονομική ανάπτυξη της μεταπολεμικής Ελλάδας, κυρίως μετά την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, συνέβαλε στην αύξηση της παραγωγής και πώλησης του βιβλίου. Με το παιδικό βιβλίο πλέον, ασχολείται πλήθος συγγραφέων και εικονογράφων, πλήθος εκδοτικών οίκων, απονέμονται βραβεία, οργανώνονται συνέδρια και σεμινάρια θεωρητικής και πρακτικής φύσης και ιδρύονται παιδικές βιβλιοθήκες.

Η Παιδική Λογοτεχνία της Ελλάδας συναντάται με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια Παιδική Λογοτεχνία μέσω του Εθνικού Τμήματος της «IBBY» και του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου», ενώ εισάγεται το 1984 και ως αυτόνομο μάθημα στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Πανεπιστημίων (Παπαχριστοφόρου, 2002).

Επιπλέον, από το 1986 κάθε χρόνο στα σχολεία εορτάζεται η Παγκόσμια Ημέρα Παιδικού Βιβλίου και μια δεκαετία αργότερα το 1995, το Υπουργείο Πολιτισμού θέσπισε τα τρία βραβεία Παιδικής Λογοτεχνίας, τα οποία δίνονται σε ένα λογοτεχνικό βιβλίο, σε ένα βιβλίο γνώσεων και σε μια εικονογράφηση. Άλλος σημαντικός θεσμός είναι και ο θεσμός της κινητής βιβλιοθήκης, ο οποίος συνέβαλε στην προώθηση του παιδικού βιβλίου σε δυσπρόσιτες περιοχές (Νατσιοπούλου, 2012).

1.5 Η αξία της παιδικής λογοτεχνίας

Η αξία της λογοτεχνίας δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν, καθώς η επίδρασή της στη διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός παιδιού θεωρείται πλέον αυτονόητη (Παπαγεωργίου, 2006). Πληθώρα από έρευνες αποδεικνύουν ότι η μύηση του παιδιού από πολύ μικρή ηλικία στον έντεχνο λόγο *«συμβάλλει στην αισθητική καλλιέργεια, στην ανάπτυξη της φαντασίας, στην ψυχική ωρίμανση και φυσικά στην γλωσσική του ανάπτυξη»* (Φλωρά, 2015).

Ο Παπαντωνάκης (2003) πιο συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι η αξία της Παιδικής λογοτεχνίας είναι αναμφισβήτητη επειδή προκαλεί τέρψη μέσα από την παρουσίαση συγκινησιακών καταστάσεων και εγείρει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ο βασικότερος σκοπός της παιδικής λογοτεχνίας είναι η απόλαυση του κειμένου και

ιδιαίτερη βαρύτητα από τους συγγραφείς δίνεται στην αισθητική αξία των κειμένων και στην απόλαυση που αυτά θα προκαλέσουν στους νεαρούς αναγνώστες. Τέρπει λοιπόν, διότι παρουσιάζει όψεις της πραγματικότητας και αντίστοιχες βιωματικές και συγκινησιακές καταστάσεις εγείροντας το ενδιαφέρον τους και δίνοντάς τους την δυνατότητα να δουν με τρόπο διαφορετικό την πραγματικότητα (Κατσίκη-Γκίβαλου, 1995) και τους ψυχαγωγεί, καθώς δημιουργεί τις συνθήκες εκείνες που τον οδηγούν σε καταστάσεις εσωτερικής πληρότητας (Δελώνης, 1990).

Οι πράξεις και οι αντιδράσεις των χαρακτήρων στη λογοτεχνία μέσα από την σκιαγράφησή τους δημιουργούν πρότυπα συμπεριφοράς που έμμεσα υποβοηθούν το παιδί να αντιμετωπίσει δυσκολίες και προβλήματα που συναντά στη ζωή του. Μέσα από την ταύτιση με τους χαρακτήρες μιας ιστορίας του δίνεται η ευκαιρία να κατανοήσει τα συναισθήματα άλλων, τα οποία μπορεί να είναι όμοια ή διαφορετικά με τα δικά του. Μπορεί επίσης, να βιώσει πλασματικά εναλλακτικές λύσεις σε ζητήματα που το απασχολούν και του παρέχονται πολλές συναισθηματικές ευκαιρίες να ξεπεράσει πιθανές δυσάρεστες καταστάσεις (Καρποζήλου, 1994).

Μια ιστορία μπορεί ακόμη να βοηθήσει το παιδί να ξεκαθαρίσει τα συναισθήματά του και να συμβάλει στην αυτοεκτίμησή του. Κατανοώντας τα συναισθήματα των άλλων του δίνεται η δυνατότητα να αντιληφθεί ότι αισθήματα, όπως για παράδειγμα η επιθετικότητα ή η αρνητική στάση προς τους γονείς και τα αδέρφια κ.ά. μπορεί να είναι φυσιολογικές και αποτελούν κοινές αντιδράσεις, που βιώνονται και από πολλούς συνομήλικούς του. Επιπλέον, μπορεί να αποδεχθεί ότι κάθε ένας μπορεί να έχει πολλά κι αντιφατικά συναισθήματα απέναντι στο ίδιο πρόσωπο. Αλλά και η δυνατότητα μέσα από την πλοκή και τους χαρακτήρες του έργου να παρακολουθήσει ένα παιδί το ίδιο συμβάν μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες μπορεί να συμβάλει στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του, στην ηθική του τελείωση και στην ομαλή ένταξή του στην κοινωνία (Καρποζήλου, 1994).

Η ακρόαση, η προφορική και γραπτή έκφραση, η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου και οι δραστηριότητες που μπορούν να προκύψουν από το περιεχόμενό του συμβάλλουν και στην γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού και στην ευαισθητοποίησή του απέναντι στα λογοτεχνικά κείμενα. Η επαφή του παιδιού με την παιδική λογοτεχνία από πολύ μικρή ηλικία δίνει το έναυσμα για να αναπτύξει τις ικανότητες της γραπτής και προφορικής του έκφρασης. Λογοτεχνικά βιβλία με αινίγματα, παροιμίες και γλωσσοδέτες, τα οποία απευθύνονται στην βρεφική ακόμη ηλικία και θεωρούνται γλωσσοφωνητικές ασκήσεις κυκλοφορούν. Μέσα από την πολυσημία

των λέξεων των βιβλίων αυτών τα παιδιά βοηθούνται από τα πρώτα στάδια της φωνολογικής τους εξερεύνησης. Οι Snow & Ninio (1986) τις πρωταρχικές αυτές επαφές των παιδιών με τη λογοτεχνία τις αναφέρουν ως «συμβόλαια γραμματισμού». Κατά την προσχολική ηλικία, τα παιδιά εύκολα μπορούν να εξοικειωθούν με λογοτεχνικές αφηγήσεις από τους γονείς τους. Σύμφωνα με τους Robinson & Spodek (1965) η παιδική λογοτεχνία και συγκεκριμένα οι μικρές εικονογραφημένες ιστορίες, μπορούν να βοηθήσουν στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών της προσχολικής ηλικίας (όπως αναφ. στο Φλωρά, 2015).

Με βάση το σκεπτικό ότι η παιδική λογοτεχνία αποβαίνει εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την ανάπτυξη και καλλιέργεια της γλώσσας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας και το νηπιαγωγείο και οι νηπιαγωγοί οφείλουν να δημιουργούν ένα πλούσιο σε ερεθίσματα προφορικού και γραπτού λόγου περιβάλλον και ένα πλαίσιο κατάλληλα οργανωμένων δραστηριοτήτων που να βοηθά σε αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ

2.1 Το ποδόσφαιρο γενικά

Το ποδόσφαιρο είναι ένα ομαδικό άθλημα που παίζεται με δύο ομάδες των έντεκα παικτών με μία σφαιρική μπάλα. Ο αγώνας ποδοσφαίρου διεξάγεται σε ένα γήπεδο σχήματος ορθογωνίου, με φυσικό ή τεχνητό χλοοτάπητα πράσινου χρώματος και ένα «τέρμα» για κάθε ομάδα στο μέσο καθεμιάς από τις στενές πλευρές του γηπέδου. Η χρονική διάρκεια ενός ποδοσφαιρικού αγώνα είναι ενενήντα λεπτά και σκοπός κάθε ομάδας είναι να οδηγήσει τη μπάλα κλωτσώντας τη στο αντίπαλο τέρμα, δηλαδή «να βάλει γκολ»¹ ή «να σκοράρει», όπως αναφέρεται στην ειδική ποδοσφαιρική ορολογία. Οι παίκτες χειρίζονται τη μπάλα κατά κύριο λόγο με τα πόδια (κλωτσιές), αλλά και με τον κορμό ή το κεφάλι. Η ομάδα που θα πετύχει τα περισσότερα γκολ ή «τέρματα» έως τη λήξη του παιχνιδιού είναι η νικήτρια.

Σήμερα το ποδόσφαιρο είναι το πιο δημοφιλές άθλημα στον κόσμο και παίζεται σε διάφορα επίπεδα. Από φιλικό, με λιγότερους ή περισσότερους από έντεκα παίκτες, όλων των ηλικιών, σε οποιοδήποτε μεγέθους γήπεδο, με δύο τυχαία αντικείμενα για τον προσδιορισμό των ορίων του τέρματος, έως επαγγελματικό, με ποδοσφαιριστές επαγγελματίες και αυστηρή τήρηση των κανονισμών, με περισσότερους από εκατό χιλιάδες θεατές να το παρακολουθούν σε ειδική ποδοσφαιρική αρένα υψηλών τεχνικών προδιαγραφών. Ανωτάτη οργανωτική αρχή του ποδοσφαίρου είναι η FIFA (Fédération Internationale de Football Association), η οποία διεξάγει κάθε τέσσερα χρόνια το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου, που αποτελεί και την κορυφαία ποδοσφαιρική διοργάνωση (Ζαχαρόπουλος, 2016).

2.2 Ιστορική αναδρομή του αθλήματος

Από την αρχαιότητα υπήρχαν πολλά παιχνίδια, στα οποία δύο ομάδες προσπαθούσαν με κλωτσιές, με σπρωξίματα ή με διάφορους άλλους τρόπους να προωθήσουν μία μπάλα προς την κατεύθυνση όπου βρίσκονταν η εστία της αντίπαλης ομάδας. Μαρτυρίες καταγράφουν ένα τέτοιο άθλημα στην Αρχαία Κίνα τον 11ο π.χ. αιώνα. Το παιχνίδι αυτό ήταν το *Cuju* (Κουτζού) και παιζόταν με μια μπάλα παραγεμισμένη με γυναικεία μαλλιά, την οποία προωθούσαν με τα πόδια με σκοπό να καταλήξει σε

---

¹ Η λέξη γκολ προέρχεται από την αγγλική λέξη goal που σημαίνει σκοπός

μια εστία πλάτους 3-4 μέτρων. Γίνεται επίσης μνεία σε αντίστοιχα αθλήματα που έφεραν στοιχεία του ποδοσφαίρου τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και στη Ρώμη.

Στην Αρχαία Ελλάδα μνημονεύεται ο *Επίσκυρος*, που είχε πάρει το όνομά του από τη κεντρική διαχωριστική γραμμή με «σκύρα» (σπασμένα δηλαδή κομμάτια πέτρας, πετραδάκια) που χώριζε το γήπεδο σε δύο μεγάλες περιοχές. Η μπάλα με την οποία παιζόταν το παιχνίδι ήταν κατασκευασμένη από δερμάτινα κομμάτια, τα οποία ράβονταν μεταξύ τους με εντόσθια ζώων, ήταν φουσκωμένη με αέρια και εξωτερικά ήταν ζωγραφισμένη με ζωντανά χρώματα και γεωμετρικά σχήματα. Στις δύο άκρες του γηπέδου ήταν χαραγμένη μία γραμμή που συμβόλιζε το τέρμα κάθε ομάδας και σκοπός ήταν και για τις δύο ομάδες -όπως και σήμερα- να περάσουν τη μπάλα στην αντίπαλη εστία. Αν και παιζόταν κυρίως από άνδρες, ήταν αγαπημένο παιχνίδι και των γυναικών και των παιδιών. Η FIFA έχει αναγνωρίσει επίσημα τον Επίσκυρο ως μια από τις πρώτες μορφές ποδοσφαίρου (Σωτηρόπουλος & Μπεκρής, 2012).

Στην Ρώμη έπαιζαν το *Harapastum*, το οποίο έμοιαζε με τον Επίσκυρο. Σκοπός του παιχνιδιού ήταν ο «παίκτης» να σπρώξει ή να φέρει την μπάλα πέρα από το τέρμα. Η μπάλα, η οποία χρησιμοποιούνταν στο παιχνίδι ήταν δύο ειδών: η *Pilapaganica* που χρησιμοποιούνταν από τους χωρικούς και ήταν φτιαγμένη από δέρμα και γεμισμένη με πούπουλα και η *Fallies* που ήταν φτιαγμένη από δέρμα γεμισμένη από με αέρα. Να σημειωθεί ότι οι σχετικές αναφορές δείχνουν ότι και στις τρεις περιπτώσεις το συγκεκριμένο ανά τόπο και εποχή άθλημα χρησιμοποιούνταν στη βασική εκπαίδευση στρατιωτών (Ντοάς, Τσιφάκης & Μιχαλόπουλος, 2019).

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα (11ος αιώνας) το παιχνίδι με τη μπάλα φαίνεται να χρησιμοποιείται ως έκφραση ανταγωνισμού ανάμεσα σε φατρίες και χωριά και μερικές φορές κατέληγε σε ακραία βίαια φαινόμενα. Το παιχνίδι συνήθως εκτυλίσσεται στους αγρούς ή στους δρόμους και παίζεται μεταξύ εργατών, αγροτών ή και μαθητευομένων. Η απέχθεια της αριστοκρατίας για το συγκεκριμένο παιχνίδι ήταν εμφανής, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενα της απόκοπτε τον λαό «από την εργασία, την πειθάρχηση, την άσκηση της τοξοβολίας αλλά και τα εκκλησιαστικά τους καθήκοντα» με αποτέλεσμα να επιδιώκει να σταματήσει την όποια ποδοσφαιρική δραστηριότητά του (Ντοάς, Τσιφάκης & Μιχαλόπουλος, 2019).

Παρόλα αυτά όμως, το παιχνίδι με τη μπάλα συνέχισε να γνωρίζει άνθιση και τον 17ο αιώνα στη Βενετία στο «Λεξικό της Ακαδημίας Κρούσκα» απαντάται για πρώτη φορά η έννοια «ποδόσφαιρο».

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως ο τρόπος με τον οποίο παιζόταν τα παιχνίδια με τη μπάλα ήταν άναρχος, χωρίς να υπάρχουν θεσμοθετημένοι κανόνες και διαδικασίες που υπάρχουν σήμερα. Η απουσία διαιτητών ενίσχυε τον βίαιο χαρακτήρα των παιχνιδιών και οι τραυματισμοί και οι καταστροφές αποτελούσαν συχνό φαινόμενο. Πηγές αναφέρουν πως ούτε ο αριθμός των παικτών ήταν καθορισμένος και πολλές φορές ένα παιχνίδι ποδοσφαίρου μπορεί να λάμβανε χώρα ανάμεσα στους κατοίκους διαφορετικών χωριών ή περιοχών (Καρακάλου, χ.χ.).

Οι απαρχές του ποδοσφαίρου με τη σημερινή του μορφή εντοπίζονται στην Βρετανία του 19ου αιώνα. Όπως υποστηρίζεται από πολλές ιστορικές πηγές η ιστορία του ποδοσφαίρου ουσιαστικά ξεκινά το 1863 στην Αγγλία, όταν το ράγκμπι και το ποδόσφαιρο δύο ομαδικά παιχνίδια με τη μπάλα, αποφασίστηκε επίσημα να διαχωριστούν και να ξεκινήσουν να λειτουργούν ως αυτόνομα αθλήματα. Τότε ήταν που θεσπίστηκαν οι πρώτοι κανόνες σχετικά με τη διεξαγωγή του και ιδρύθηκε στο Λονδίνο η πρώτη Ομοσπονδία ποδοσφαίρου, η Αγγλική Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου, ενώ το πρώτο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου διεξήχθη το 1888.

Έκτοτε το ποδόσφαιρο διαδόθηκε σύντομα στην ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο, αλλά και πέρα από τον Ατλαντικό. Η διάδοση του επισημοποιούνταν με την ίδρυση ομοσπονδιών και το 1904 ιδρύεται η Παγκόσμια Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου, η FIFA (Ντοάς, Τσιφάκης & Μιχαλόπουλος, 2019· Slade, 2013). Στην Ελλάδα η Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (Ε.Π.Ο.), στην δικαιοδοσία της οποίας υπάγεται το άθλημα μέχρι και σήμερα, ιδρύθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1926 (Ε.Π.Ο., 2021).

2.3 Παιδαγωγική αξία του ποδοσφαίρου

Το ποδόσφαιρο είναι ένα λαοφιλές άθλημα το οποίο είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο στην χώρα μας και πολλά παιδιά από πολύ μικρές ακόμη ηλικίες φαίνεται να ασχολούνται ενεργά με αυτό με τη συμμετοχή τους σε συλλόγους, αλλά και επηρεάζονται άμεσα από αυτό. Δημιουργούν πρότυπα, θετικά ή αρνητικά, τα οποία επηρεάζονται και από τους αθλητές του ποδοσφαίρου αλλά και από τις συμπεριφορές που αναπτύσσονται σε αθλητικούς χώρους.

Η ενεργή συμμετοχή των παιδιών σε ένα άθλημα και κατ' επέκταση και στο ποδόσφαιρο μπορεί να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στην εξέλιξη και την διαμόρφωση του χαρακτήρα ενός παιδιού. Πρώτα από όλα η άσκηση βοηθάει τα

παιδιά να διαπλάσουν το σώμα τους και τη φυσική τους κατάσταση. Ακολούθως, τα παιδιά με το ποδόσφαιρο δημιουργούν φίλους, κοινωνικοποιούνται και αναπτύσσουν την ομαδικότητα, μια δεξιότητα την οποία το παιδί αξιοποιεί στη συνέχεια σε όλες τις πτυχές της ζωής του (σχολείο, εργασία κτλ). Μαθαίνουν να πειθαρχούν σε κανόνες, να οριοθετούν τη συμπεριφορά τους σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά, να σέβονται τον προπονητή, τον συμπαίκτη, τον αντίπαλο, τον διαιτητή, τον κάθε έναν που εμπλέκεται σε αυτό το άθλημα. Θέτουν και προσπαθούν να επιτύχουν στόχους είτε είναι πάσες, είτε είναι γκολ (Σαμπράκος, 2019).

Τις ίδιες απόψεις συμπεριφέρει και ο Αχιλλέας Υφαντίδης (2020) Επικοινωνιολόγος-Ψυχολόγος Υψηλής Απόδοσης, ο οποίος τονίζει ότι το ποδόσφαιρο βοηθάει τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν, να επικοινωνούν αποτελεσματικά και να αλληλοεπιδρούν στην ομάδα. Σύμφωνα με τον ίδιο τα παιδιά μαθαίνουν να πειθαρχούν στους κανόνες και μαθαίνουν τρόπους να διαχειρίζονται την ήττα και τη νίκη μέσα από τον ανταγωνισμό και τον συναγωνισμό, ανεξαρτήτως αποτελέσματος ενός αγώνα. Μέσω της συμμετοχής, της συνεργασίας, της πρωτοβουλίας και της επιβράβευσης βελτιώνεται η αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθησή τους. Επιπλέον, μαθαίνουν να προσαρμόζονται καλύτερα σε συνθήκες απαιτητικές και να διαχειρίζονται καλύτερα τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις τους, καθώς και να ανακαλύπτουν τις δυνάμεις τους.

Το ποδόσφαιρο ακόμη μπορεί να βελτιώσει την απόδοση των παιδιών στο σχολείο καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι οι μαθητές/τριες που αθλούνται συστηματικά, παράλληλα με το σχολείο και το διάβασμά τους, τείνουν να παίρνουν καλύτερους βαθμούς στο σχολείο από αυτούς/ές που δε γυμνάζονται (Σαμπράκος, 2019).

2.4 Το ποδόσφαιρο στη λογοτεχνία

Η σχέση του ποδοσφαίρου με τη λογοτεχνία έχει πολύ βαθιές ρίζες. Οι πρώτες πληροφορίες για παιχνίδι με μπάλα στη λεκάνη της Μεσογείου αντλούνται από τα Ομηρικά Έπη και πιο συγκεκριμένα την Οδύσσεια. *«Η Ναυσικά και οι φίλες της, αφού λούστηκαν στην όχθη του ποταμού, πέταξαν τις μαντίλες τους και άρχισαν να παίζουν με τη σφαίρα: Και σα χαρήκανε θροφή, κι αυτή κι οι παρακόρες, βγάλαν τις μπόλιες κι έπαιζαν τη σφαίρα ανάμεσό τους»* (Οδύσ. Ζ', 99-100, μτφρ. Αργ. Εφταλιώτης). Αλλά και στη Θ' ραψωδία υπάρχει η αναφορά όπου ο Οδυσσεύς και οι Φαίακες παίζουν μια πορφυρή σφαίρα, την οποία είχε φτιάξει ο Πόλυβος, με τα χέρια

τους, πετώντας την πολύ ψηλά ως τα σύννεφα, καθώς οι άλλοι τριγύρω χτυπούν παλαμάκια (Οδύσ. Θ', 372-374) (Παππάς, 2010).

Κάνοντας μια περιήγηση στη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία, εντοπίζονται ποιήματα με θέμα το ποδόσφαιρο που μεταξύ άλλων έχουν γράψει οι Νίκος Εγγονόπουλος, Νίκος Καρούζος, Άρης Δακταίος από τους παλαιότερους, και Γιώργος Μαρκόπουλος, Βασίλης Στεριάδης, Γιώργος Βέης, Χριστόφορος Λιοντάκης, Λευτέρης Πούλιος Γιάννης Πατίλης, Ηλίας Γκρης κ.ά. από τους νεότερους. Στην πεζογραφία το πρώτο μυθιστόρημα με θέμα το ποδόσφαιρο γράφτηκε από τον Κώστα Χατζηαργύρη το 1957 και τιτλοφορείται *Ο δρόμος προς την δόξα*. Ακολούθησαν ο Μένης Κουμανταρέας με το *Η φανέλα με το 9* (1986), ο Διονύσης Χαριτόπουλος με το *Θρύλος. Τη νύχτα που έφυγε ο Μπούκοβι* (1989) και ο Δημήτρης Μίγγας με το *Στα ψέματα παίζαμε* (2005). Επιπλέον, στο ποδόσφαιρο αναφέρονται και πολλά διηγήματα συγγραφέων, όπως οι Τόλης Καζαντζής, Βασίλης Γκουρογιάννης, Νίκος Χουλιάρης, Κώστας Ακρίβος, Κώστας Λογαράς, Γεράσιμος Δενδρινός, Δημήτρης Πετσετίδης, Γιώργος Ρωμανός κ.ά. (Παππάς, 2010).

Το βιβλίο *Αρχίζει το ματς. Το ποδόσφαιρο στην Λογοτεχνία*, που επιμελήθηκε ο Γιάννης Παππάς και εκδόθηκε το 2010 περιλαμβάνει, για πρώτη φορά σε έναν τόμο, τα καλύτερα ελληνικά και ξένα ποιήματα, διηγήματα και αποσπάσματα από μυθιστορήματα που έχουν ως θέμα τους το ποδόσφαιρο ή που αναφέρονται εν μέρει σε αυτό. Μια προσπάθεια που αποδεικνύει, όπως ο ίδιος αναφέρει, ότι η μπάλα μπορεί να συναντήσει τον λόγο και πως η λογοτεχνία συμβαδίζει με το ποδόσφαιρο (Παππάς, 2010).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρήθηκε έρευνα σε βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία και στο διαδίκτυο προκειμένου να αναζητηθούν και να εντοπιστούν υπάρχοντα βιβλία κατάλληλα για παιδιά με θέμα το ποδόσφαιρο. Κατά την έρευνα εντοπίστηκαν μόνο δέκα λογοτεχνικά αναγνώσματα για παιδιά, τα εξής:

«*Τα παπούτσια του Αννίβα*» - Άλκη Ζέη

«*Μικροί κεραυνοί – Αρχίζει το ματς*» - Frankie Nahreang

«*Οι μικροί κύριοι και ο αγώνας ποδοσφαίρου*» - Ger Hargreaved

«*Τα ποδοσφαιρόνια και το μυστήριο με τα επτά αυτογκόλ*» - Ρομπέρτο Σαντιάγκο

«*Οι διάβολοι των γηπέδων-Σηκώστε το κύπελλο*» - Φράουκε Νάχρανγκ

«*Οι άπαιχτοι μπαλαδόροι - Φέλιξ ο κεραυνός*» - Γιόακιμ Μάσανεκ

«*Γκολέο*» - Σάκης Σερέφας

«*Μια φοβερή ομάδα*» - Gerard Van Gemert

«Ει παιχταρά, παίζουμε καμιά πασίτσα;»-Δημήτρης Μάντζαρης

«Ο τετράποδος φίλαθλος» - Χέραρτ Βαν Χέμερτ

Η επιλογή του θέματος της συγκεκριμένης εργασίας βασίστηκε στην ιδιαίτερη σχέση της οικογένειάς μου με το ποδόσφαιρο. Από μικρό παιδί έβλεπα τον πατέρα μου να παίζει σε επαγγελματικό επίπεδο και να προπονεί ακαδημίες ποδοσφαίρου. Ο δε σύζυγός μου ασχολείται σε επιστημονικό επίπεδο με το ποδόσφαιρο ως ψυχολόγος στις Σχολές Προπονητών UEFA της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας. Συνειδητοποίησα με τα χρόνια ότι το ποδόσφαιρο δεν είναι απλά ένα άθλημα που παίζουν ερασιτεχνικά κάποιοι ενδιαφερόμενοι, αλλά αποτελεί μια αθλητική δραστηριότητα που «χτίζει» προσωπικότητες, στους κόλπους της οποίας ασχολείται μια μεγάλη επιστημονική κοινότητα.

Αλλά και όπως προκύπτει από τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο όσον αφορά τη Φυσική Αγωγή αυτή *«αποβλέπει στο να βοηθήσει τα παιδιά να αγαπήσουν το δραστήριο παιχνίδι, αποκτήσουν μια πλατιά κινητική βάση εμπειριών, να μάθουν κανόνες και να αναπτύξουν συμπεριφορές που θα τους επιτρέψουν να ενταχθούν ομαλά στη σχολική ζωή»* (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011:236). Συγκεκριμένα, η συμμετοχή των παιδιών στα περιεχόμενα της Φυσικής Αγωγής αποβλέπει μεταξύ άλλων στην απόκτηση βασικών κινητικών δεξιοτήτων χειρισμού σύμφωνα με το επίπεδο ανάπτυξης των παιδιών νηπιακής ηλικίας με μαθησιακό στόχο να εκτελούν λάκτισμα με σταθερή μπάλα, ρίψεις με το πόδι από διάφορες θέσεις κ.τ.λ. (ΠΣΝ, 2011). Δεν αναφέρεται αυτολεξεί ωστόσο παραπέμπει έμμεσα στο ποδόσφαιρο.

Επιπλέον, το ποδόσφαιρο είναι ένα ιδιαίτερα αγαπητό άθλημα για μικρούς και μεγάλους και συνεπώς δημιουργικές δραστηριότητες γραφής με αυτό το θέμα μπορούν να κάνουν τη γραφή περισσότερο ελκυστική, ενδιαφέρουσα, αλλά και διασκεδαστική για τα παιδιά. Επισημαίνεται μάλιστα ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου το ποδόσφαιρο είναι το δημοφιλέστερο άθλημα κυκλοφορούν πολυάριθμες εκδόσεις με δραστηριότητες δημιουργικής γραφής με θέμα το ποδόσφαιρο. Φαίνεται επομένως ότι στη χώρα μας υπάρχει αναγκαιότητα σύνδεσης των δημοφιλών αθλημάτων με τη λογοτεχνία και κατ' επέκταση με τη δημιουργική γραφή.

2.4.1 Παρουσίαση παιδικών λογοτεχνικών αναγνωσμάτων με θέμα το ποδόσφαιρο

«Τα παπούτσια του Αννίβα»

της Άλκης Ζέη, εικονογράφηση Σοφία Ζαραμπούκα, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2011

Ο Μάνος ονειρεύεται να τον πάρουν στην μεγάλη ομάδα ποδοσφαίρου και στενοχωριέται γιατί πιστεύει ότι για να το πετύχει αυτό θα πρέπει να φοράει παπούτσια γνωστής εταιρίας, τα οποία είναι ακριβά για τα οικονομικά της οικογένειάς του. Ο παππούς και ο μπαμπάς του αναλαμβάνουν να του φτιάξουν το κέφι, και του προτείνουν μια προπόνηση, μέσα στο σαλόνι του σπιτιού τους με μια αυτοσχέδια μπάλα που φτιάχνουν από την εφημερίδα του μπαμπά. Η προπόνηση με τον μπαμπά και με τον παππού ενθουσιάζει τον Μάνο. Όταν η προπόνηση τελειώνει ο Μάνος το έχει ευχαριστηθεί. Δεν είναι πλέον στεναχωρημένος και έχει αντιληφθεί ότι τα επώνυμα παπούτσια που δεν έχει δεν έχουν καμία σημασία για να παίξει. Αυτό που έχει σημασία είναι η χαρά του παιχνιδιού.

«Μικροί κεραυνοί – Αρχίζει το ματς»

της Frankie Nahreang, εικονογράφηση Nikolai Regner, εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2020

Για τον Φιν και τους υπόλοιπους Μικρούς Κεραυνούς, το ποδόσφαιρο είναι το πιο σημαντικό πράγμα στον κόσμο. Τώρα τελευταία, όμως, ο Φιν είναι αναγκασμένος να παρακολουθεί τους αγώνες από τον πάγκο. Τη θέση του έχει πάρει ο Κέβιν, ένας καινούριος παίκτης, που επιπλέον έχει πιάσει φιλίες και με τον Μαξ, τον κολλητό του. Κάποια στιγμή σε έναν αγώνα μπαίνει μέσα ως αλλαγή για να παίξει. Ο Φιν στήνεται να πάρει πάσα από τον Μαξ, ο οποίος όμως στέλνει τις πάσες στον Κέβιν. Ο Φιν είναι θυμωμένος που τώρα τα γκολ τα βάζει ο Κέβιν και δε μπορεί να χαρεί με τις νίκες της ομάδας. Στον επόμενο αγώνα ο Φιν θέλει να αποδείξει πως είναι καλύτερος παίκτης από τον Κέβιν. Όμως παίζει «μόνος του» και δε δίνει πάσες. Τελικά χάνουν τον αγώνα. Την άλλη μέρα ο Φιν δεν πηγαίνει στην προπόνηση και αποφασίζει να επισκεφτεί την ομάδα των Πρασινόλευκων από τους οποίους ζητά να τον δεχτούν στην ομάδα τους. Αυτοί όμως δεν τον θέλουν. Ο Φιν εξοργισμένος φεύγει και σκέφτεται πως με τον Μαξ σίγουρα θα κερδίσουν και αποφασίζει να μιλήσει στον Μαξ, ο οποίος όμως στην προπόνηση έσπασε το χέρι του. Ο Φιν τότε σκέφτηκε πως για να κερδίσουν οι Μικροί Κεραυνοί έπρεπε να βασιστεί στον Κέβιν και αρχίζει να βλέπει διαφορετικά την κατάσταση. Ο Φιν στον αγώνα εμψυχώνει τον Κέβιν τραβούν

την προσοχή των αντιπάλων και ελεύθερος ο συμπαίκτης τους, ο Άλι βάζει γκολ. Όσο οι Πρασινόλευκοι μαλώνουν μεταξύ τους, ο Φιν βρίσκει την ευκαιρία και με ένα δυνατό σουτ ρίχνει τη μπάλα στο τέρμα, ο τερματοφύλακας αποκρούει, η μπάλα χτυπάει στο κεφάλι του Κέβιν και μπαίνει γκολ. Οι Μικροί Κεραυνοί κερδίζουν το ντέρμπι. Ο Φιν είναι και πάλι φίλος με τον Μαξ, και χαίρεται για την μεταγραφή του Κέβιν. Κατάλαβε πως δεν έχει σημασία ποιος βάζει τα γκολ, αλλά η νίκη της ομάδας.

«Οι Μικροί Κύριοι και ο αγώνας ποδοσφαίρου»

του Roger Hargreaves, εικονογράφηση Adam Hargreaves, εκδόσεις Χάρτινη Πόλη, Αθήνα 2020

Ο Κύριος Μικρούλης ήταν κάπως μικρούλης για να παίζει ποδόσφαιρο, ωστόσο ήταν αποφασισμένος να το κάνει. Ήλπιζε να τον διαλέξει μία από τις δύο ομάδες: ο Ευτυχιακός ή ο Αυταρχιακός. Η Κυρία Αυταρχική, αρχηγός του Αυταρχιακού, διάλεξε τον Κύριο Φοβητσιάρη και όχι τον Κύριο Μικρούλη για να συμπληρώσει την ομάδα της. Ο Κύριος Φοβητσιάρης όμως, κατατρόμαξε από ένα σφύριγμα του διαιτητή Κύριου Φασαρία και έφυγε τρέχοντας. Τότε μπήκε ο Κύριος Μικρούλης στον αγώνα. Κανείς όμως δεν έδινε την μπάλα στον Κύριο Μικρούλη και έτσι δεν έβρισκε την ευκαιρία να ξεδιπλώσει το ταλέντο του. Όταν όμως το σκορ ήταν ισόπαλο 1-1 και λίγο πριν λήξει ο αγώνας μια ψηλοκρεμαστή μπαλιά από την κυρία Εξυπηρετική προσγειώθηκε μπροστά από τον Κύριο Γαργαλίτσα. Εκείνος όμως δεν μπόρεσε να την πιάσει, καθώς η μπάλα πήγαινε μια από εδώ και μια από εκεί πολύ γρήγορα. Ξαφνικά η μπάλα μπήκε μέσα στο τέρμα και έληξε ο αγώνας με την νίκη του Αυταρχιακού. Τότε, πίσω από την μπάλα ξεπρόβαλλε ο Κύριος Μικρούλης, ο οποίος είχε βάλει το γκολ της νίκης. Ανακηρύχθηκε ο μικρός παίκτης του μεγάλου αγώνα.

«Τα ποδοσφαιρόνια: Το μυστήριο με τα επτά αυτογκόλ»

του Ρομπέρτο Σαντιάγκο, εικονογράφηση Ενρίκε Λορένθο, μετάφραση Αγαθή Δημητρούκα, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2020

Ο πατέρας του τερματοφύλακα της Σότο Άλτο μιας ποδοσφαιρικής ομάδας παιδιών δημοτικού εγγράφει την ομάδα στο Διεθνές Τουρνουά Παιδικού Ποδοσφαίρου που διεξάγεται καλοκαίρι στην παράκτια πόλη Μπενιντόρμ και, καθώς είναι ταξιδιωτικός πράκτορας, αναλαμβάνει ο ίδιος τη μετακίνηση των εννέα παιδιών και των δύο προπονητών τους. Όλοι κάνουν το ταξίδι αυτό σαν εκδρομή, απλώς για την εμπειρία και μόνο της συμμετοχής στο τουρνουά, αφού η Σότο Άλτο είναι η πιο αδύναμη από τις ομάδες που συμμετέχουν και δεν έχει πιθανότητες να προκριθεί. Τα παιδιά της Σότο Άλτο μετά από δύο αγώνες χωρίς να πετύχουν ούτε ένα γκολ σε αντίπαλη ομάδα, αλλά με τα αυτογκόλ των αντιπάλων, φτάνουν στον τελικό και έχουν να αντιμετωπίσουν την ομάδα Κρόνος. Ο παίκτης αστέρι της Κρόνος εκμυστηρεύεται στον ήρωα της ιστορίας ότι θα κερδίσουν και αποσύρεται. Μετά από έρευνα που κάνουν τα ποδοσφαιρόνια διαπιστώνουν ότι η ομάδα Κρόνος ήταν σε οίκους στοιχημάτων και η αστυνομία την ώρα του τελικού αγώνα συλλαμβάνει τον πατέρα ενός παιδιού της ομάδας Σάτο Άλτο και την Υπεύθυνη Δημοσίων Σχέσεων της Κρόνος για δωροδοκία αθλητικού αγώνα. Η απόφαση των υπευθύνων να συνεχιστεί ο τελικός βρίσκει την ομάδα Σάτο Άλτο κυπελλούχο στο Διεθνές Τουρνουά με ένα γκολ.

«Οι διάβολοι των γηπέδων - Σηκώστε το κύπελλο»

του Φράουκε Νάχρανγκ, εικονογράφηση Μπετίνα Γκότσην-Μπέεκ, μετάφραση Γιάννης Κέλογλου, επιμέλεια Χρυσόστομος Λογοθέτης, εκδόσεις Ερευνητές, Αθήνα 2006

Στο ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα ανάμεσα στα σχολεία της πόλης στο σχολείο του πρωταγωνιστή επικρατεί μεγάλη αναστάτωση. Οι γαλοζοκίτρινοι διάβολοι των γηπέδων θέλουν να κερδίσουν, όπως και όλες οι ποδοσφαιρικές ομάδες των σχολείων το τρόπαιο. Το πρόβλημα είναι ότι πρέπει να ξεπεράσουν πολλά εμπόδια που τους κάνουν να χάνουν το σθένος τους και την δύναμη στην επιμονή για νίκη. Δύο από τους φίλους τους παίζουν σε αντίπαλες ομάδες και αυτό θα πρέπει να το αντιμετωπίσουν με ψυχραιμία. Η ομάδα των διαβόλων των γηπέδων τελικά είναι οι πρωταθλητές της πόλης, μιας και νικούν όλους τους αντιπάλους τους με την εμπύχωση και τη βοήθεια των δασκάλων τους, οι οποίοι δεν τους αφήνουν ποτέ και τους στηρίζουν ως το τέλος.

«Οι Άπαιχτοι Μπαλαδόροι - Φέλιξ ο κεραυνός»

του Γιώακιμ Μάσανεκ, εικονογράφηση Γιαν Μπικκ, μετάφραση Μαρία Αγγελίδου, επιμέλεια Γιώργος Μπαρμπάκης, εκδόσεις Ψυχογιός, 2011

Η ομάδα των Άπαιχτων Μπαλαδόρων κοντεύει να διαλυθεί. Αιτία είναι ο Ρότσε ο Μάγος, ένας καινούριος μαθητής στην τάξη των παιδιών που παίζουν ποδόσφαιρο, γιός ενός Βραζιλιάνου αστέρα του ποδοσφαίρου. Ο Ρότσε με δόλιο τρόπο προσπάθησε να διαλύσει την παρέα των παιδιών διαβάλλοντάς τους, τη στιγμή που είχαν να αντιμετωπίσουν την πιο πετυχημένη ομάδα του κόσμου την Μπάγιερν Μονάχου. Τη δύσκολη αυτή στιγμή η ομάδα βρέθηκε και χωρίς προπονητή, καθώς ο προπονητής τους ο Βίλι τους άφησε. Στο τέλος ο Ρότσε καταλαβαίνει το λάθος του και ζητάει συγγνώμη την οποία αποδέχονται οι υπόλοιποι και όλοι μαζί κάνουν μια καινούρια αρχή.

«Γκολέο»

του Σάκη Σερέφα, εικονογράφηση Σοφία Παπαδοπούλου, εκδόσεις Μεταίχμιο, 2017

Δύο εξωγήινοι έχουν έρθει σε μυστική αποστολή πάνω στη γη. Ήρθαν να μάθουν τις συνήθειες των γήινων, γιατί βαρέθηκαν τις συνήθειες του δικού τους πλανήτη. Μιλούν τη γλώσσα τους όπου όλες οι λέξεις έχουν ως κατάληξη -έο. Έτσι οι δύο κατάσκοποι αρχίζουν να καταγράφουν τις ασχολίες και τις συνήθειες των γήινων. Η πρώτη συνήθεια που γνωρίζουν είναι η συνήθειά των γήινων να τρώνε και δοκιμάζουν τα πιτόγυρα με τζατζίκι. Η δεύτερη συνήθεια είναι το ποδόσφαιρο από το οποίο μαγεύονται. Στο γήπεδο ενθουσιάζονται με τα συνθήματα των φιλάθλων, το πάθος στις κερκίδες, τη δεξιοτεχνία των ποδοσφαιριστών και τις εντυπωσιακές φάσεις στα ματς. Επισκέπτονται το γήπεδο ποδοσφαίρου καθημερινά παρακολουθώντας αγώνες και ενθουσιάζονται τόσο πολύ με το άθλημα αυτό που αποφασίζουν να μείνουν για πάντα στη γη. Σε αυτή τους την απόφαση παρεμβαίνει ο μικροπωλητής του γηπέδου, αποκαλύπτοντας τους πως είναι κι αυτός εξωγήινος, και τους συμβουλεύει να μη μείνουν όπως έκανε κι αυτός, αλλά να επιστρέψουν στον πλανήτη τους και να μεταδώσουν το άθλημα αυτό στους εξωγήινους φίλους τους. Έτσι λοιπόν φεύγουν μαγεμένοι από το ποδόσφαιρο παίρνοντας μαζί τους μια μπάλα

ποδοσφαίρου αποφασισμένοι να «ιδρώσουν τη φανέλα», όπως τους συμβούλεψε ο φίλος τους.

«Μια φοβερή ομάδα»

του Gerard Van Gemert, εικονογράφηση Γιάνσεν Μάρκ, εκδόσεις Χάρτινη πόλη, 2018

Οι Κυνηγοί της Μπάλας είναι μια ξεχωριστή ποδοσφαιρική ομάδα. Κάθε ένας από τους παίκτες της προέρχεται από διαφορετική χώρα. Οι Κυνηγοί της Μπάλας επισκέπτονται τον ζωολογικό κήπο, με αφορμή το πάρτι γενεθλίων του Δημήτρη. Ο προπονητής τους, που συνοδεύει την ομάδα, τους προτείνει να παίξουν έναν φανταστικό αγώνα με τα ζώα! Προσπαθούν να φανταστούν ποιο ζώο θα ήταν ο καλύτερος επιθετικός, ποιο θα έπαιζε τερματοφύλακας, ποιο θα έβαζε τα περισσότερα γκολ, ή θα έκανε την καλύτερη άμυνα. Η επιλογή τελικά είναι πολύ δύσκολη. Όλα τα ζώα έχουν πολλά χαρίσματα. Γι αυτό δεν πρέπει ποτέ να υποτιμάτε τον αντίπαλό σας λέει ο προπονητής της ομάδας και όλοι έχουν το δικό τους ταλέντο.

«Ει παιχταρά, παίζουμε καμιά πασίτσα»

του Δημήτρη Μάντζαρη, εικονογράφηση Madline Nenou, εκδόσεις Smartlearn, Αριδαία 2021

Ο Δημήτρης είναι ένα παιδί καινούριο στην πόλη και στην ακαδημία ποδοσφαίρου στην οποία προπονείται. Νέος σε άγνωστο περιβάλλον, θέλει να αποδείξει σε όλους ότι μπορεί να τα καταφέρει. Ένα βράδυ κουρασμένος καθώς επέστρεφε στο σπίτι του, κατά έναν μαγικό τρόπο άρχισε να του μιλά ένας τοίχος. Ο «μαγικός» αυτός τοίχος ήθελε να βοηθήσει τον Δημήτρη να γίνει καλύτερος παίχτης στο ποδόσφαιρο και έτσι άρχισε να τον προπονεί κάθε απόγευμα. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς, ο πρωταγωνιστής της ιστορίας είχε εξελιχθεί σε έναν πολύ καλό ποδοσφαιριστή. Τη δύσκολη στιγμή του αποχωρισμού του Δημήτρη από τον «μαγικό» τοίχο, λόγω του ότι θα έπρεπε να φύγει για τις καλοκαιρινές του διακοπές, ο τοίχος του χάρισε ένα κομμάτι του από πέτρα σε σχήμα καρδιάς και τον διαβεβαίωσε ότι θα είναι πάντα δίπλα του και δεν θα τον αφήσει ποτέ.

«Ο τετράποδος φίλαθλος: οι κανονιέρηδες των γηπέδων»

του Χέραρτ Βαν Χέμερτ, εικονογράφηση Γιάνσεν Μάρκ, μετάφραση Μαργώ Ζέιμπρεχτς, επιμέλεια Κυριακή Κάσση, εκδόσεις Ψυχογιός, 2018

Ο Νταν ο Γκολτζής, προπονείται με την ομάδα του για έναν σημαντικό ποδοσφαιρικό αγώνα. Όλο το σχολείο είναι στο πλευρό τους, στην προσπάθειά τους να πάρουν το κύπελλο που έχασαν την προηγούμενη χρονιά. Μια μέρα, την ώρα της προπόνησης, μπαίνει στο γήπεδο ένας σκύλος ο Ντούρακ. Τα παιδιά παρατηρούν ότι το παιδί/αφεντικό του, φέρεται πολύ σκληρά και κακοποιεί τον σκύλο και προσπαθούν να τον βοηθήσουν και διαπληκτίζονται μαζί του. Την επομένη μέρα, ο Νταν και ο φίλος του ο Ρέμι βρίσκουν τον σκύλο στον δρόμο μόνο του και αυτός τους οδηγεί σε έναν χώρο κάπου στη βιομηχανική περιοχή, ο οποίος είναι γεμάτος σακιά που περιέχουν κάτι ύποπτο. Τα παιδιά θα αποκαλύψουν μια παράνομη ενέργεια, όπου οι υπεύθυνοι συλλαμβάνονται. Ο σκύλος στη συνέχεια υιοθετείται από μια καλύτερη οικογένεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

3.1 Δημιουργική Γραφή – Εννοιολογική προσέγγιση

Ο όρος «Δημιουργική Γραφή» χρησιμοποιείται για να μεταφραστεί στα ελληνικά ο αγγλοσαξονικός όρος «Creative Writing» και παραπέμπει σε αμφίσημες σημασιολογικές ορολογίες και έννοιες, όπως *«πεδίο συγγραφικών δραστηριοτήτων, τέχνη της λογοτεχνικής συγγραφής, βιωματική εκπαιδευτική μέθοδο για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και της λογοτεχνικής γραφής, μορφή ψυχικής εκτόνωσης και τρόπο ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης»* (Καρακίτσιος, 2012· Κωτόπουλος, 2012, όπως αναφ. στο Βακάλη, Ζωγράφου-Τσαντάκη & Κωτόπουλος, 2013:13), οι οποίες συχνά προκαλούν σύγχυση και αναστάτωση λόγω των διαφορετικής φύσεως σημασιών που αποδίδονται σε αυτόν (Βακάλη κ.ά., 2013).

Σύμφωνα με τον Ευαγγέλου (2012), ο όρος αυτός εμπεριέχει δύο επιμέρους έννοιες: η πρώτη είναι η δημιουργία/δημιουργικότητα που -μεταξύ άλλων- είναι «η ικανότητα να προκαλούμε τα γεγονότα που θέλουμε να συμβούν», έχει σχέση με τη φαντασία και την έμπνευση και βοηθά το άτομο να εφευρίσκει λύσεις σε προβλήματα, τις οποίες δε γνώριζε εξ αρχής ότι υπήρχαν. Η δημιουργική φαντασία οδηγεί τους επιστήμονες σε νέες εφευρέσεις και πρωτότυπες υποθέσεις. Επιπλέον, η φαντασία και η δημιουργικότητα είναι απαραίτητες για τη δημιουργία και την πρόσληψη ενός έργου τέχνης. Η δεύτερη έννοια είναι η γραφή, ο γραπτός δηλαδή λόγος.

Στην παρούσα συγκυρία η έννοια χρησιμοποιείται διττά: από τη μία ερμηνεύεται ως η ικανότητα του ατόμου να ελέγχει τις δημιουργικές του σκέψεις και να μπορεί να τις μετασχηματίζει σε γραφή και από την άλλη αποτελεί το σύνολο διαφόρων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών μέσω των οποίων επιδιώκεται η κατάκτηση κυρίως λογοτεχνικών/συγγραφικών δεξιοτήτων. Το σύνολο δηλαδή των εκπαιδευτικών διαδικασιών κατά τις οποίες το άτομο οδηγείται με τρόπο ελκυστικό και παιγνιώδη στην παραγωγή λόγου προκαλώντας και ενεργοποιώντας τη δημιουργικότητά του (Κωτόπουλος, 2014).

Ο γράφων με άλλα λόγια υιοθετεί μια ενεργά κριτική προσέγγιση (για παράδειγμα τεχνικές βελτίωσης, αντιπαραβάλλοντας και συγκρίνοντας τις ιδέες του με τη δουλειά των άλλων με τους οποίους έρχεται σε επαφή) (Κωτόπουλος, 2012),

ώστε να καταστεί ικανός να συγγράψει, να επανεξετάσει, να αναθεωρήσει ακόμη και να διασκευάσει μέρος της δουλειάς του. Αυτό συμβαίνει διότι λειτουργεί παράλληλα σε δύο διαφορετικά πεδία τα οποία αλληλοσυμπληρώνονται: *«την πράξη του να γράφεις (δημιουργικά) και την πράξη να σκεφτείς κριτικά την πράξη της γραφής και τα αποτελέσματά της»* (Κωτόπουλος, 2014:801). Προσεγγίζει συνεπώς βιωματικά τον λόγο και τις δυνατότητές του και στηρίζεται στην αναδόμησή του, κατά την επιδίωξή του για παραγωγή νέων κειμένων.

Σε ό,τι αφορά τις μικρότερες ηλικίες η Δημιουργική Γραφή αποτελεί έναν κατάλληλο τρόπο να βιώσουν τη γραφή. Η εξοικείωση του παιδιού με τον λόγο, η ανίχνευση των δυνατοτήτων του και η εύρεση του προσωπικού του ύφους συνδέεται με ένα δημιουργικό παιχνίδι καθιστώντας τη γραφή και την ανάγνωση δημιουργικές ενασχολήσεις (Κωτόπουλος, 2014).

Η φιλοσοφία των πρακτικών της Δημιουργικής Γραφής φαίνεται να κινείται στο πλαίσιο που οριοθετείται από το εκπαιδευτικό σύστημα και αυτό οφείλεται στο ότι ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος ασχολείται με την τέχνη της συγγραφής αλλά και με τις προεκτάσεις αυτής (γλωσσικές, αναγνωστικές κτλ.). Οι οπαδοί της διδασκαλίας της ισχυρίζονται ότι η Δημιουργική Γραφή δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην παραγωγή λογοτεχνικού έργου, αντιθέτως αφορά σε κάθε γραφή που είναι *«δημιουργική»*, διαθέτει δηλαδή πρωτοτυπία, είναι αντισυμβατική και εκφραστική και που πολλές φορές μάλιστα εναντιώνεται στην επίσημη λογοτεχνία (Dawson, 2005, όπως αναφ. στο Βακάλη κ.ά, 2013).

Η Δημιουργική Γραφή ως επιστημονικός κλάδος θα μπορούσε σύμφωνα με τη Ντιούδη (2012) να ενταχθεί *«στο χώρο της Φιλολογίας ως λογοτεχνική γραφή, ως τέχνη της συγγραφής και σαν λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης»*, *«στο χώρο της Παιδαγωγικής σαν εκπαιδευτική μέθοδος διδασκαλίας της Λογοτεχνίας και της Γλώσσας»*, αλλά και *«στο χώρο της Ψυχολογίας ως θεραπευτική μέθοδος»* (όπως αναφ. στο Βακάλη κ.ά., 2013:14), αλλά και σε χώρους, όπως οι Γραφιστικές Τέχνες και η Διαφήμιση, καθώς η σύγχρονη θεωρητική και ερμηνευτική αντιμετώπισή της διεκδικεί επιστημονική εγκυρότητα και κατευθύνει σταδιακά στη διάκρισή της από την έννοια της διδασκαλίας της Λογοτεχνίας ή της σχετικής της θεωρίας (Κωτόπουλος, 2014).

3.2 Δημιουργική γραφή και εκπαίδευση

Η Δημιουργική Γραφή είναι μία σύγχρονη εκπαιδευτική μέθοδος, πολύ διαδεδομένη, η οποία υποστηρίζει τον πρωτεύοντα ρόλο της έκφρασης, της γραφής και του λόγου στους εκπαιδευόμενους, ενός τομέα στον οποίο φαίνεται να υστερεί η πλειονότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων. Με την εφαρμογή της μεθόδου αυτής διεγείρεται η παιδική δημιουργικότητα και προκαλείται η παραγωγή λόγου με παιγνιώδη τρόπο, απαλλαγμένο από αυστηρά μαθησιακά και αξιολογικά πλαίσια (Σουλιώτης, 1995).

Πρόκειται ουσιαστικά, για μία ενεργητική εκπαιδευτική διαδικασία που σύμφωνα με την Tsimbidy απαιτεί το συντονισμό πολλών λειτουργιών: νευροφυσιολογικών, ψυχικών και πνευματικών, προσφέροντας ταυτόχρονα μοναδική απόλαυση (Βακάλη κ.ά., 2013). Οι διεργασίες αυτές συμβάλλουν στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας των παιδιών και συντείνουν στην εξέλιξη των συγγραφικών ικανοτήτων τους. Δίνεται συνεπώς στους μαθητές/τριες η ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργητικά και δημιουργικά σε γλωσσικές και λογοτεχνικές διαδικασίες, αλλά και να ασχοληθούν με ποικίλα λογοτεχνικά είδη χωρίς να φοβούνται το σωστό και το λάθος.

Κατά κύριο λόγο εξασκούνται στη συγγραφή λογοτεχνικών κειμένων, δηλαδή ποιήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα, αφηγήματα, κινηματογραφικά σενάρια, θεατρικά κείμενα, και λιγότερο στην παραγωγή χρηστικών ή πραγματολογικών κειμένων, όπως δημοσιογραφικά κείμενα, δοκίμια, περιλήψεις, άρθρα κτλ. (Καρακίτσιοι, 2013).

Η Δημιουργική Γραφή στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα εμφανίζεται μόλις την τελευταία δεκαετία ως άτυπη, μη θεσμοποιημένη εκπαίδευση και φαίνεται να μην επηρεάζεται ιδιαίτερα από την επικράτηση της χρήσης του διαδικτύου και των ψηφιακών βιβλίων. Όσον αφορά την τυπική εκπαίδευση πρόσφατες έρευνες των Ντιούδη (2012) και Φιλιπποπούλου (2013) έδειξαν ότι η Δημιουργική Γραφή διδάσκεται στα Καλλιτεχνικά σχολεία της χώρας, σε πανεπιστημιακά τμήματα τόσο με προπτυχιακά μεταπτυχιακά τμήματα όσο και σεμινάρια, στο Μαράσλειο Διδασκαλείο, σε πιλοτικά προγράμματα στα πειραματικά σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τη μορφή επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και επισκέψεων συγγραφέων ως προσκεκλημένων σε σχολεία και από φορείς δια βίου εκπαίδευσης στην εκπαίδευση των ενηλίκων (όπως αναφ. στο Βακάλη κ.ά., 2013).

Αλλά και στη μη τυπική εκπαίδευση προσφέρονται μαθήματα Δημιουργικής Γραφής από διάφορους φορείς τόσο σε ιδιωτικό όσο και σε δημόσιο τομέα χωρίς όμως αποτέλεσμα στην πλειονότητα των περιπτώσεων, καθόσον δεν κατέχουν τη γνώση και την εμπειρία της διδασκαλίας της (Βακάλη κ.ά., 2013).

Σήμερα η Δημιουργική Γραφή δεν απαντάται ως αυτόνομο μάθημα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρά μόνο στα Καλλιτεχνικά σχολεία, έστω και αν στα πιο πρόσφατα Αναλυτικά Προγράμματα υπάρχει έντονη η τάση επικέντρωσης στη δημιουργικότητα και στην επικοινωνιακή διάσταση της Λογοτεχνίας (Βακάλη κ.ά., 2013). Στη βιβλιογραφία σε ό,τι αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, προτείνεται η ένταξή της στα προγράμματα συνδυαστικά με τη Λογοτεχνία με σκοπό την καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας των παιδιών, την ανάπτυξη θετικής στάσης προς τη γραφή και την απόκτηση αυτογνωσίας και αυτοπεποίθησης από αυτά. Οι σχετικές δράσεις μπορούν να υλοποιούνται όπως αναφέρει ο Καρακίτσιος (2013), με βάση μια «απλή και τυπική μεθοδολογία εφαρμογών»: αρχικά προσδιορίζεται το εκάστοτε λογοτεχνικό είδος, ακολουθούν στη συνέχεια οι «ασκήσεις ξεμπλοκαρίσματος», που βοηθούν αυτούς που αγχώνονται μπροστά από μία λευκή σελίδα και δίνουν το έναυσμα για νέες ιστορίες και τέλος γίνεται η σύνδεση με άλλες τέχνες και μορφές δημιουργίας. Οι δράσεις αυτές, πέρα από τον χώρο της τάξης, θα μπορούσαν να γίνονται σε κάποιον άλλο χώρο ειδικά διαμορφωμένο, όπως το «Εργαστήρι Λογοτεχνίας», ή κάπου εντός της Σχολικής Βιβλιοθήκης.

3.3 Η δημιουργικότητα στην προσχολική ηλικία

Βασικός σκοπός της Δημιουργικής Γραφής σύμφωνα με τη Νικολαΐδου (2015) είναι η εξοικείωση του παιδιού με την αναγνωστική και τη συγγραφική πράξη, η οποία θα το οδηγήσει σταδιακά και στην εδραίωση της σχέσης του με τη λογοτεχνία. Μέσω της διαδικασίας της Δημιουργικής Γραφής όμως, επιτυγχάνονται και άλλοι επιμέρους στόχοι: αναπτύσσεται η κριτική και δημιουργική σκέψη, κινητοποιείται η φαντασία και η συγγραφική επινοητικότητα, καλλιεργείται η δεξιότητα αφήγησης ιστοριών, συναισθημάτων ή καταστάσεων και η δεξιότητα περιγραφής προσώπων, τόπων και αντικειμένων με βιωματικό τρόπο, αναπτύσσεται η επικοινωνιακή ικανότητα, καλλιεργείται η γλώσσα και δημιουργείται κλίμα συντροφικότητας και δημιουργικότητας μέσα στην τάξη.

Στο Νηπιαγωγείο ειδικότερα, όπου τα παιδιά δεν είναι ακόμη ικανά να συντάξουν γραπτά ένα κείμενο, αποτελεί έναν τρόπο εξερεύνησης και ανακάλυψης των δυνατοτήτων τους, γνωριμίας με το προσωπικό τους ύφος και ένα αρχικό στάδιο εξοικείωσης με την λογοτεχνική μορφή του λόγου (Κωτόπουλος, 2014).

Τα παιδιά στην προσχολική ηλικία παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον σε δραστηριότητες του αισθητικού τομέα και σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες (ζωγραφική, μουσική, χορός κτλ.) λόγω της δυνατότητας να εκφράζονται και να πραγματώνουν με αυθορμητισμό αυτού του είδους δημιουργικές δραστηριότητες (Μάνου, 2001). Ο Γέρου (1983:12) μάλιστα επισημαίνει ότι *«τα μέσα και οι τρόποι έκφρασης και τα πεδία, όπου εκδηλώνεται η δημιουργική φαντασία, είναι ο λόγος, προφορικός και γραπτός, η ζωγραφική, η πλαστική, ο ρυθμός, το συμβολικό παιχνίδι κ.ά.»*.

Η σκέψη των νηπίων διαφοροποιείται σε σχέση με αυτή των ενηλίκων και ως εκ τούτου υπάρχει «ρευστότητα» και «ευκαμψία» αναπαράστασης των προσωπικών τους σκέψεων στον προφορικό κατά βάση λόγο, καθώς στην ηλικία αυτή ο/η εκπαιδευτικός δεν εστιάζει σε μεγάλο βαθμό στην γραπτή αποτύπωση των ιδεών τους. Η δυνατότητα που δίνεται σε ένα παιδί να σκεφτεί περισσότερες από μία διαφορετικές και ασυνήθιστες ιδέες δημιουργεί ένα είδος μοναδικότητας άρα και πρωτοτυπίας στις δημιουργικές του δραστηριότητες (Μάνου, 2001). Γι' αυτό κατά τον Μαυροειδή, το σημερινό ελληνικό νηπιαγωγείο οφείλει να εξασφαλίσει περιβάλλον σιγουριάς και ελευθερίας και να ενθαρρύνει την αισθητική έκφραση του νηπίου, απορρίπτοντας το αγωνιστικό πνεύμα, την άρνηση της φαντασίας και τον φόβο για οτιδήποτε το καινούριο, τα εμπόδια δηλαδή για το εφευρετικό πνεύμα και τη δημιουργικότητα του/της μαθητή/τριας, διότι μόνο έτσι θα καλλιεργήσει τη δημιουργική του σκέψη. Οφείλει με άλλα λόγια να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες αυτής της ηλικίας και να εφαρμόσει την παιδαγωγική της ανακάλυψης και της δημιουργικότητας, ώστε να εκπαιδεύσει άτομα ικανά να ερευνούν, να ανακαλύπτουν και να δημιουργούν (Μάνου, 2001).

3.4 Η δημιουργική γραφή στην προσχολική εκπαίδευση

Στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση εμπεριέχονται δημιουργικές δραστηριότητες προσέγγισης λογοτεχνικών κειμένων και στο

Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη Γλώσσα στο Νηπιαγωγείο έχει πλέον καθιερωθεί η χρήση εικονογραφημένων βιβλίων (Κάτση, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) για το Νηπιαγωγείο, το οποίο βασίστηκε στις ψυχολογιστικές θεωρίες που υποστηρίζουν την κειμενοκεντρική προσέγγιση της γλώσσας, παρέχεται η δυνατότητα να πραγματοποιούνται στην τάξη δημιουργικές δραστηριότητες για την προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων. Στο πλαίσιο της εφαρμογής του δημιουργούνται από τα παιδιά αυθεντικά «κείμενα» στα οποία εκφράζονται οι ιδέες, οι σκέψεις αλλά και τα συναισθήματά τους, στα πλαίσια του αναδύομενου γραμματισμού. Στο Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (Π.Σ.Ν.) του 2011 στη μαθησιακή περιοχή της Γλώσσας διατηρείται η φιλοσοφία για κειμενοκεντρική προσέγγιση του λόγου και δίνεται έμφαση στην καλλιέργεια του προφορικού κυρίως λόγου (αλλά και του γραπτού) και την παραγωγή αυθεντικών κειμένων από τα παιδιά, τα οποία προκύπτουν από τις δημιουργικές παραγωγές τους αφού υιοθετήσουν τις αρχές του κριτικού γραμματισμού. Η Δημιουργική Γραφή στο νέο αυτό Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου εντάσσεται στη μαθησιακή περιοχή της Γλώσσας στην ενότητα «ιδέες για δραστηριότητες» για την «παραγωγή προφορικού λόγου» και αναφέρεται για πρώτη φορά ως έκφραση και ως πρόταση δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα αναφέρεται: *«συμμετέχουν (τα νήπια) σε παιχνίδια δημιουργικής γραφής όπου παράγουν ομαδικές ιστορίες με αφορμή προκαθορισμένες λέξεις ή αλλάζουν τις λέξεις σύντομων κειμένων με λέξεις που σημαίνουν το ίδιο (συνώνυμες) ή το αντίθετο (αντίθετες)»* (όπως αναφ. στο Βακάλη κ.ά., 2013).

Η Δημιουργική Γραφή στο νηπιαγωγείο όπως επισημαίνουν οι Βακάλη, Ζωγράφου-Τσαντάκη & Κωτόπουλος (2013), βοηθάει τα νήπια στην κατανόηση μιας ιστορίας, καθώς η ακολουθία των γεγονότων και η αντίληψη των χώρων μέσα στους οποίους αυτή διαδραματίζεται, γίνονται εμφανείς και συγκεκριμένοι. Τα παιδιά μυσούνται στη λογική της δημιουργίας ιστορίας χρησιμοποιώντας διαφορετικές επιλογές των ηρώων της καθώς και επιλογών τους, διαφορετικές επιλογές χρονικότητας ή αφηγηματικής πράξης, δημιουργώντας εντέλει διαφορετικές εκδοχές της ιστορίας. Αυτό είναι φανερό ότι ισχύει τόσο κατά την παραγωγή του γραπτού όσο και κατά την παραγωγή του προφορικού λόγου μέσα από εξειδικευμένες ασκήσεις, που βοηθούν τα νήπια να εμπλουτίζουν την έκφρασή τους και τη δομή του λόγου τους, η οποία βαθμιαία γίνεται συνθετότερη.

Συνοψίζοντας, τα νήπια ωφελούνται πολλαπλώς από τις θετικές επιρροές που έχει η Δημιουργική Γραφή, καθώς:

- Βοηθούνται στην ανάλυση και περιγραφή, ενώ παράλληλα εκπαιδεύονται στη σύγκριση και την ταξινόμηση
- Αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τη λογική ανάλυση/ερμηνεία, υπόθεση/πιθανολογία, φαντασία/επινόηση («Πώς νομίζεται ότι θα ένιωθε ο ήρωας αν...»)
- Εξασκούνται στη σύνθεση πληροφοριών και ιδεών, διότι επικεντρώνονται σε αντιπαραθέσεις, αντιφάσεις, διαφορετικές αποδεικτικές πηγές («Τι νομίζετε ότι συνέβη στην πραγματικότητα;»)
- Υποστηρίζονται στην αξιολόγηση, τη λήψη αποφάσεων και την κρίση («Θα ήταν δίκαιο εάν...»)
- Ενθαρρύνονται στην μετάδοση ιδεών και την εφαρμογή των γνώσεων («Σε τι χρησιμεύει αυτό το στοιχείο στην πλοκή;»)
- Αποκτούν υπομονή, καθώς διερευνούν νέα δεδομένα, τα οποία πιθανώς να εκπλήττουν ή να λειτουργούν προσθετικά στις πρότερες γνώσεις και οδηγούνται στην ανάλυση νέων δεδομένων
- Εκφράζουν υποθέσεις και συνειδητοποιούν πόσο κρίσιμη είναι μια κατάσταση
- Με τη συμμετοχή σε συζητήσεις αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη και γίνονται αποδέκτες διαφορετικών απόψεων ή προτάσεων για την συνέχιση της ιστορίας
- Μαθαίνουν να συνεργάζονται και να λειτουργούν σε ομάδες (συνεργατική μάθηση), να μοιράζονται τον χώρο και τα υλικά και να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες αναλαμβάνοντας την ευθύνη που τους αναλογεί (Βακάλη κ.ά., 2013).

3.4 Προτεινόμενες δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες που ακολουθούν σχεδιάστηκαν έχοντας ως πρότυπο τις δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που αναφέρονται στο βιβλίο *Η Δημιουργική Γραφή στο νηπιαγωγείο* των Βακάλη Άννα, Ζωγράφου-Τσαντάκη Μαρία και Κωτόπουλου Τριαντάφυλλου. Είναι δραστηριότητες που βασίστηκαν στα ακόλουθα βιβλία:

- «*Τα παπούτσια του Αννίβα*» - Άλκη Ζέη
- «*Μικροί κεραυνοί – Αρχίζει το ματς*» - Frankie Nahreang
- «*Οι μικροί κύριοι και ο αγώνας ποδοσφαίρου*» - Ger Hargreaved
- «*Τα ποδοσφαιρόνια: το μυστήριο με τα επτά αυτογκόλ*» - Ρομπέρτο Σαντιάγκο
- «*Οι διάβολοι των γηπέδων-Σηκώστε το κύπελλο*» - Φράουκε Νάχρανγκ
- «*Οι άπαιχτοι - Φέλιξ ο κεραυνός*» - Γιοακίμ Μάσανεκ
- «*Γκολέο*» - Σάκης Σερέφας
- «*Μια φοβερή ομάδα*» - Gerard Van Gemert
- «*Έι παιχταρά , παίζουμε καμιά πασίτσα;*» - Βασίλης Μάντζαρης
- «*Ο τετράποδος φίλαθλος: οι κανονιέρηδες των γηπέδων*» - Χέραρτ Βαν Χέμερτ

Στην αποτύπωση των δραστηριοτήτων αναφέρονται τόσο οι στόχοι, τα υλικά και τα μέσα και οι ενδεικτικές ερωτήσεις του/της νηπιαγωγού όσο και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

1. «Τα παπούτσια του Αννίβα»

της Άλκης Ζέη, εικονογράφηση Σοφία Ζαραμπούκα, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2011

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Τι; Πού; Ποιος; Πότε και γιατί;

Στόχοι:

- Να αναγνωρίζουν ότι μια ιστορία έχει αρχή, μέση και τέλος.
- Να μπορούν να επισημαίνουν απλές χρονικές σχέσεις, όπως η χρονική ακολουθία γεγονότων μιας ιστορίας που τους αφηγούνται.
- Να είναι ικανά να παρατηρούν και να περιγράφουν γεγονότα και προσωπικές εμπειρίες.
- Να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα –γράμματα, εικόνες ή και τα δύο- που θα χρησιμοποιήσουν για την παραγωγή του κειμένου.
- Να είναι ικανά να χρησιμοποιούν όλα τα είδη κειμένων από τη λεζάντα ως την περιγραφή.

Υλικά και μέσα: χαρτί Α4, μαρκαδόροι.

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός με αφορμή τον ποδοσφαιρικό αγώνα που διεξήχθη μέσα στο σαλόνι του σπιτιού του Μάνου, συζητά στην ολομέλεια με τα παιδιά για την πορεία της εξέλιξης ενός ποδοσφαιρικού αγώνα, πώς ξεκινά, τι γίνεται κατά τη διάρκειά του και πότε τελειώνει. Στην ολομέλεια τα παιδιά συζητούν τις εμπειρίες τους και εκφράζουν τις απόψεις τους. Τους προτρέπει να γράψουν όπως μπορούν για το πιο πρόσφατο ποδοσφαιρικό παιχνίδι που παρακολούθησαν.

Ενδεικτικές ερωτήσεις Νηπιαγωγού:

- Μπορείτε να περιγράψετε την εξέλιξη του πιο πρόσφατου ποδοσφαιρικού αγώνα που παρακολουθήσατε;
- Πού διεξάγεται ο αγώνας;
- Ποιες ομάδες παίρνουν μέρος;
- Πότε γίνεται ο αγώνας;
- Πώς ξεκίνησε;
- Ποιοι παίκτες έβαλαν τα γκολ; Ποιοι αμύνθηκαν αποτελεσματικά;
- Ποια ομάδα κέρδισε τον αγώνα;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να αναγνωρίσουν την αρχή, τη μέση και το τέλος του ποδοσφαιρικού αγώνα που τους περιγράψαμε, να αντιληφθούν τη χρονική ακολουθία γεγονότων, να μπορούν να παρατηρούν και να περιγράφουν γεγονότα και προσωπικές εμπειρίες, να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα –γράμματα, εικόνες ή και τα δύο- που θα χρησιμοποιήσουν για την παραγωγή του κειμένου και να χρησιμοποιούν όλα τα είδη κειμένων από τη λεξάντα ως την περιγραφή.

2. «Μικροί κεραυνοί –Αρχίζει το ματς»

της Frankie Nahreang, εικονογράφηση Nikolai Regner, εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2020

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Συνέντευξη με τον αγαπημένο μου ποδοσφαιριστή

Στόχοι:

- Να λειτουργούν ως ακροατές κατά την αφήγηση μιας ιστορίας και να συμμετέχουν σε σχετική συζήτηση που ακολουθεί.

-Να είναι σε θέση να δίνουν εξηγήσεις για τις διάφορες προτιμήσεις και επιλογές τους και να αιτιολογούν τις απόψεις τους.

-Να ασκούνται στο να κατανοούν τα γεγονότα, να αναγνωρίζουν τους ήρωες της ιστορίας και τα επακόλουθα των πράξεων τους.

-Να είναι σε θέση να αναλάβουν ρόλους και να βιώσουν τα γεγονότα από διαφορετικές οπτικές.

-Να είναι σε θέση να κατανοούν τις επιλογές των χαρακτήρων σε μια ιστορία.

Υλικά και μέσα: χαρτόκουτο ως τηλεόραση, «μικρόφωνο»

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός αφηγείται την ιστορία του Φιν που είναι παίκτης σε μια ποδοσφαιρική ομάδα και τη σχέση του με τους συμπαίχτες του. Μετά την αφήγηση συζητά με τα παιδιά για τους πρωταγωνιστές της ιστορίας, τι κάνουν και πώς συμπεριφέρονται μέσα στην ιστορία, ποιος χαρακτήρας τους αρέσει περισσότερο, και γιατί. Έπειτα ζητά από τα παιδιά να σκεφτούν ποιες ερωτήσεις θα έκαναν στους ποδοσφαιριστές της ομάδας των «μικρών κεραυνών» μετά τον αγώνα, εάν ήταν δημοσιογράφοι. Μπαίνουν πίσω από το χαρτόκουτο και αυτοσχεδιάζουν παίζοντας ρόλους του δημοσιογράφου και του ποδοσφαιριστή.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού:

-Ποιος θέλει να γίνει ο δημοσιογράφος;

-Από ποιόν παίκτη των «μικρών κεραυνών» θα ήθελες να πάρεις συνέντευξη και γιατί;

-Ποιος θέλει να είναι ο ποδοσφαιριστής;

-Τι ερωτήσεις θα του έκανες;

-Γιατί συμπεριφέρθηκε με τον συγκεκριμένο τρόπο;

-Τι πιστεύει ότι χρειάζεται η ομάδα του για να κερδίσει το πρωτάθλημα;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να λειτουργήσουν ως ακροατές κατά την αφήγηση της ιστορίας και να συμμετέχουν στη σχετική συζήτηση που ακολουθεί, να συσχετίσουν την ιστορία που άκουσαν με τις δικές τους εμπειρίες, να δώσουν εξηγήσεις για τις διάφορες επιλογές και προτιμήσεις τους αιτιολογώντας την άποψή τους, να σκεφτούν τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι συμπεριφέρονται κάθε φορά με συγκεκριμένο τρόπο και τα επακόλουθα που μπορεί

να έχουν οι πράξεις τους και να αναλάβουν ρόλους , να βιώσουν τα γεγονότα από άλλη οπτική, να γνωρίσουν τους χαρακτήρες από τις επιλογές και τις πράξεις τους και να μάθουν να στήνουν χαρακτήρες στις ιστορίες.

3. «Οι Μικροί Κύριοι και ο αγώνας ποδοσφαίρου»

του Roger Hargreaves, εικονογράφηση Adam Hargreaves, εκδόσεις Χάρτινη Πόλη, Αθήνα 2020

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Ο Ύμνος της τάξης μας.

Στόχοι:

-Να εντοπίζουν λέξεις με τις οποίες περιγράφουμε έναν άνθρωπο, όπως είναι τα επίθετα, και να εξοικειωθούν με την κειμενική δομή της περιγραφής.

-Να είναι ικανά να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να αιτιολογούν τις απόψεις τους.

-Να αναγνωρίζουν ότι ο γραπτός λόγος είναι φορέας μηνυμάτων και να επεξεργάζονται τα ερεθίσματα γραπτού λόγου που καταγράφονται στον λευκοπίνακα.

-Να αναγνωρίζουν στον εαυτό τους στοιχεία που τα χαρακτηρίζουν και να τα παρουσιάζουν.

-Να κατασκευάζουν ποιήματα με ρίμα.

Υλικά και μέσα: Λευκοπίνακας, μαρκαδόρος.

Περιγραφή δραστηριότητας: Στην ολομέλεια, τα παιδιά προσπαθούν να θυμηθούν όλες τις λέξεις-επίθετα που χαρακτηρίζουν τους κυρίους και τις κυρίες της ιστορίας, λένε τα επίθετα και ο/η νηπιαγωγός τα καταγράφει. Έπειτα, συζητούν για το πώς θα χαρακτήριζαν τον εαυτό τους, εάν θα τους ταίριαζε κάποιο από αυτά τα επίθετα στα ίδια ή σε κάποιον συμμαθητή/τρια τους. Παράλληλα, τα παιδιά προσπαθούν να βρουν κι άλλα επίθετα που θα ταιριάζουν στον κάθε έναν μέσα στην τάξη. Στη συνέχεια, προβληματίζονται για το πώς θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τον Ύμνο-ποίημα της τάξης τους με τα επίθετα που αναφέρθηκαν παραπάνω, όπως φτιάχνουν και οι ποδοσφαιρικές ομάδες. Τα περισσότερα επίθετα έχουν παρόμοιες καταλήξεις, οπότε είναι εύκολο να δημιουργηθεί ομοιοκαταληξία.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Ποια επίθετα διακρίνετε από την ιστορία που διαβάσαμε;
- Γιατί υπάρχουν τα επίθετα; Σε τι μας βοηθούν;
- Τι καταλαβαίνουμε από αυτά;
- Πώς θα χαρακτήριζες τον εαυτό σου;
- Ποιο επίθετο θα ταίριαζε στον/στη συμμαθητή/τριά σου;
- Θέλετε να δημιουργήσουμε τραγούδι-σύνθημα βάζοντας όσα περισσότερα επίθετα μπορούμε;
- Ποια λέξεις-επίθετα ταιριάζουν μεταξύ τους;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με αυτή τη δραστηριότητα αναμένεται να εντοπίζουν λέξεις με τις οποίες περιγράφουμε έναν άνθρωπο, ένα αντικείμενο κ.ά., όπως είναι τα επίθετα, και να εξοικειωθούν με την κειμενική δομή της περιγραφής να είναι σε θέση να συμμετέχουν σε συζητήσεις όπου θα αιτιολογούν την άποψή τους, να αναγνωρίσουν στον εαυτό τους στοιχεία που τα χαρακτηρίζουν, να αναγνωρίσουν ότι ο γραπτός λόγος είναι φορέας μηνυμάτων και να κατασκευάσουν ποίημα και να αντιστοιχίσουν λέξεις με λέξεις που κάνουν ομοιοκαταληξία.

4. «Τα ποδοσφαιρόνια: Το μυστήριο με τα εφτά αυτογκόλ»

του Ρομπέρτο Σαντιάγκο, εικονογράφηση Ενρίκε Λορένθο, μετάφραση Αγαθή Δημητρούκα, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2020

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Βάλτε τίτλο στις εικόνες.

Στόχοι:

- Να αναπτύξουν την παρατηρητικότητα τους και να είναι ικανά να περιγράφουν εικόνες και να αξιοποιούν σωστές λέξεις (π.χ. επίθετα) για την περιγραφή.
- Να αναγνωρίζουν θέματα και αντικείμενα σε εικόνες.
- Να αναπτύξουν τη φαντασία τους.
- Να αναπτύσσουν και να βελτιώνουν τον προφορικό τους λόγο.
- Να μπορούν να χρησιμοποιούν όλα τα είδη κειμένων από τη λεξάντα ως την περιγραφή.

Υλικά και μέσα: Εικόνες με ζωηρά χρώματα.

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός δείχνει στα παιδιά τέσσερις εικόνες σχετικές με το ποδόσφαιρο. Ακούει τις ιδέες των παιδιών σχετικά με το τι δείχνουν οι εικόνες, χωρίς να δείχνει ότι συμφωνεί ή διαφωνεί με αυτές. Τους ζητά να φανταστούν και να γράψουν τι τίτλο θα μπορούσαν να έχουν αυτές οι εικόνες αν ήταν ένα βιβλίο για παιδιά. Έπειτα τους δείχνει το βιβλίο με τα ποδοσφαιρόνια και συγκρίνουν τις δικές τους ιδέες με αυτή του τίτλου του βιβλίου. Τους βοηθά να καταλάβουν πως δεν υπάρχει σωστό ή λάθος.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Τι βλέπετε σε αυτές τις εικόνες;
- Πού πιστεύετε ότι πηγαίνει αυτό το λεωφορείο;
- Γιατί υπάρχει αυτό το κύπελλο στην εικόνα;
- Τι νομίζετε ότι σκέφτεται ο τερματοφύλακας;
- Τι πιστεύεται ότι συνέβη στη συνέχεια;
- Τι τίτλο θα βάζατε σε κάθε εικόνα;
- Πώς σκεφτήκατε αυτούς τους τίτλους;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά από αυτή τη δραστηριότητα αναμένεται να αναπτύξουν την παρατηρητικότητα τους και να περιγράψουν εικόνες αξιοποιώντας σωστές λέξεις, όπως επίθετα για την περιγραφή, να αναγνωρίσουν θέματα και αντικείμενα που παρουσιάζονται στις εικόνες, να αναπτύξουν τη φαντασία τους, να βελτιώσουν τον προφορικό τους λόγο και να χρησιμοποιήσουν είδη κειμένων, όπως είναι ο τίτλος μιας ιστορίας.

5. «Οι διάβολοι των γηπέδων - Σηκώστε το κύπελλο»

του Φράουκε Νάχρανγκ, εικονογράφηση Μπετίνα Γκότσεν-Μπέεκ, μετάφραση Γιάννης Κέλογλου, επιμέλεια Χρυσόστομος Λογοθέτης, εκδόσεις Ερευνητές, Αθήνα 2006

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Φτιάχνουμε αφίσα;

Στόχοι:

- Να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου.
- Να μπορούν να δημιουργήσουν αφίσα για να επικοινωνήσουν ένα γεγονός.
- Να είναι ικανά να παράγουν πολυτροπικές πληροφορίες δημιουργώντας με ποικίλους τρόπους.

Υλικά και μέσα: Χαρτί του μέτρου, μαρκαδόροι, κόλες, ψαλίδα.

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός φέρνει στην τάξη την αφίσα που επικοινωνεί το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου για παιδιά, της ιστορίας των «διαβόλων των γηπέδων». Ο/Η νηπιαγωγός προσπαθεί να κάνει τα παιδιά να καταλάβουν τα στοιχεία που περιέχει, τις εικόνες και το κείμενο. Συζητά μαζί με τα παιδιά για τον τρόπο που θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου στον τόπο τους. Τα παιδιά επιλέγουν εικόνες και υλικά που θα τους βοηθούσαν για να φτιάξουν μια αφίσα. Συζητούν τι πρέπει να γράφει η αφίσα τους και τους βοηθά να γράψουν όπως θέλουν (είτε κολλώντας κομμένα γράμματα από εφημερίδες και περιοδικά) για να συνθέσουν τις λέξεις που χρειάζονται.

Προτεινόμενες ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Τι καταλαβαίνετε παρατηρώντας αυτή την αφίσα;
- Τι σας αρέσει περισσότερο; Τι λιγότερο;
- Πώς θα μπορούσαμε να προσκαλέσουμε και άλλες ομάδες ποδοσφαίρου στο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου της περιοχής μας;
- Με τι υλικά θέλετε να την φτιάξουμε;
- Τι χρώματα να έχει;
- Τι προτείνετε για τα γράμματα και τους αριθμούς που θα έχει η αφίσα μας;
- Τι θα πρέπει να γράφει η αφίσα που θα φτιάξουμε;
- Τι εικόνες θα βάλουμε;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να είναι ικανά να δημιουργήσουν μια αφίσα με προκαθορισμένο στόχο, να παραγάγουν πολυτροπικά κείμενα, να δημιουργούν, να αναπτύσσουν τις ιδέες τους, να παίζουν και να

εκφράζονται με πολλούς τρόπους και να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου.

6. «Οι Άπαιχτοι Μπαλαδόροι - Φέλιξ ο κεραυνός»

του Γιώακιμ Μάσανεκ, εικονογράφηση Γιαν Μπικ, μετάφραση Μαρία Αγγελίδου, επιμέλεια Γιώργος Μπαρμπάκης, εκδόσεις Ψυχογιός, 2011

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Γίνε ο προπονητής της ομάδας.

Στόχοι:

-Να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου.

-Να αναγνωρίζουν ότι ο γραπτός λόγος είναι φορέας μηνυμάτων.

-Να αναγνωρίζουν ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού λόγου.

-Να ασκούνται στην παραγωγή προφορικών κειμένων μέσα από περιγραφές.

Υλικά και μέσα: μαρκαδόροι, χαρτί Α4.

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός και τα παιδιά συζητούν για το πώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν την ομάδα των «άπαιχτων μπαλαδόρων» να κερδίσει. Συναποφασίζουν να γίνουν οι ίδιοι προπονητές της ομάδας και δημιουργούν πάνω σε χαρτί Α4 το σχέδιο παιχνιδιού που προτείνουν για να κερδίσει η ομάδα τους στο επόμενο παιχνίδι και το περιγράφουν παρουσιάζοντάς το στην ολομέλεια.

Προτεινόμενες ερωτήσεις νηπιαγωγού:

-Ποιοι θα είναι οι βασικοί παίκτες; Και ποιοι οι αναπληρωματικοί;

-Τι σύστημα θα παίξουν;

-Ποιους παίκτες θα βάλεις στο κέντρο;

-Ποιοι θα παίξουν στην άμυνα;

-Ποιος θα είναι ο τερματοφύλακας;

-Πώς θα πρέπει να δίνουν τις πάσες;

-Ποιο θα είναι το συνθηματικό τους;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με αυτή την δραστηριότητα αναμένεται να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου. να συνειδητοποιήσουν πως ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού και φορέας μηνυμάτων και να αναπτύξουν τον προφορικό τους λόγο μέσα από την περιγραφή του σχεδίου τους.

7. «Γκολέο»

του Σάκη Σερέφα, εικονογράφηση Σοφία Παπαδοπούλου, εκδόσεις Μεταίχμιο, 2017

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Γράφουμε τους κανόνες.

Στόχοι:

- Να είναι ικανά να περιγράφουν κανόνες με σαφήνεια.
- Να συνειδητοποιήσουν πως ότι λέμε γράφεται και ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού.
- Να βελτιώνουν και να εμπλουτίζουν τον προφορικό τους λόγο.

Υλικά και μέσα: Μαρκαδόροι, χαρτί του μέτρου.

Περιγραφή δραστηριότητας: Έχοντας προηγηθεί η ανάγνωση του βιβλίου και η κατασκευή από τα παιδιά της χάρτινης κούκλας του Λέο και της Νέο (οι εξωγήινοι ήρωες της ιστορίας), τα παιδιά συναποφασίζουν με τον/τη νηπιαγωγό να γράψουν έναν οδηγό, στον οποίο θα αναφέρονται ένας προς έναν όλοι οι κανόνες για το πώς παίζεται το ποδόσφαιρο, ώστε να βοηθήσουν τους εξωγήινους φίλους τους να τους μάθουν. Τα παιδιά υπαγορεύουν και ο/η νηπιαγωγός γράφει.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού

- Πόσες ομάδες παίρνουν μέρος;
- Πόσους παίκτες έχει κάθε ομάδα;
- Τι πρέπει να φορούν οι παίκτες στον αγώνα;
- Ποιος τους κατευθύνει;
- Ποιος προσέχει για την δίκαιη εξέλιξη του παιχνιδιού;
- Τι κάνουν για να εξασκούνται και να γίνονται καλύτεροι;

- Τι είναι το γκολ; η τρίπλα; το σουτ; το φάουλ;
- Πόση ώρα διαρκεί ένας αγώνας;
- Ποιά ομάδα είναι η νικήτρια;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με τη δραστηριότητα αυτή αναμένεται να είναι σε θέση να περιγράφουν κανόνες με σαφήνεια, να συνειδητοποιήσουν πως ό,τι λέμε γράφεται και ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού και να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο.

8.«Μια φοβερή ομάδα»

του Gerard Van Gemert, εικονογράφηση Γιάνσεν Μάρκ, εκδόσεις Χάρτινη πόλη, 2018

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Η ομάδα των ονείρων μου

Στόχοι:

- Να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα- για την παραγωγή κειμένου.
- Να αναπτύξουν τη φαντασία τους.
- Να δίνουν εξηγήσεις για τις επιλογές και προτιμήσεις τους και να αιτιολογούν την άποψή τους.
- Να είναι σε θέση να εξηγούν και να ερμηνεύουν.

Υλικά και μέσα: μαρκαδόροι, χαρτί του μέτρου.

Περιγραφή δραστηριότητας: Ο/Η νηπιαγωγός ρωτά τα παιδιά στην ολομέλεια αν θα ήθελαν να φτιάξουν όλοι μαζί την ιδανική ομάδα, με ποδοσφαιριστές γυναίκες και άνδρες, πραγματικούς ή φανταστικούς, που θαυμάζουν. Κάθε παιδί ζωγραφίζει τον αγαπημένο του παίκτη σε ¼ του Α4, γράφει το όνομά του και τον κολλά στον πίνακα καταγραφής-αναφοράς. Τα παιδιά περιγράφουν στην ολομέλεια τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν τον συγκεκριμένο παίκτη, τις δυνατότητές του και σε ποια θέση θα μπορούσε αυτός να παίζει. Μετά από ψηφοφορία τα παιδιά καταλήγουν στην ιδανική εντεκάδα.

Προτεινόμενες ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Ποιον ποδοσφαιριστή προτείνεις για την ιδανική ομάδα;
- Γιατί επέλεξες αυτόν τον παίκτη;
- Τι δυνατότητες έχει ο παίκτης που επέλεξες;
- Σε ποια θέση θα τον έβαζες να παίζει;
- Ποιο όνομα θα είχε η ομάδα των ονείρων σου;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με αυτή τη δραστηριότητα αναμένεται να γράψουν όπως μπορούν το όνομα του αγαπημένου τους παίκτη, να αναπτύξουν τη φαντασία τους, να αιτιολογήσουν τις επιλογές και προτιμήσεις τους τεκμηριώνοντας την άποψή τους και να είναι σε θέση να εξηγούν και να ερμηνεύουν.

9. «Ει παιχνιδά, παίζουμε καμιά πασίτσα»

του Δημήτρη Μάντζαρη, εικονογράφηση Madline Nenou, εκδόσεις Smartlearn, Αριδαία 2021

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Φτιάξε το δικό σου τέλος.

Στόχοι:

- Να αναγνωρίζουν ότι μια ιστορία έχει αρχή, μέση και τέλος.
- Να μπορούν να επισημαίνουν απλές χρονικές σχέσεις, όπως η χρονική ακολουθία γεγονότων της ιστορίας που τους αφηγούνται.
- Να συνεργάζονται σε μικρές ομάδες και να συναποφασίζουν για την εξέλιξη μιας ιστορίας.

Υλικά και μέσα: χαρτιά Α4, μαρκαδόροι.

Περιγραφή: Στην ολομέλεια ο/η νηπιαγωγός αφηγείται την ιστορία στα παιδιά και τους προτείνει να αλλάξουν το τέλος της, με μια ζωγραφιά. Μεταφέρονται στα τραπεζάκια χωρισμένα σε ομάδες θα συζητήσουν μεταξύ τους για το πιθανό τέλος και έπειτα θα το ζωγραφίσουν με ότι υλικό επιθυμούν. Στην ολομέλεια κάθε ομάδα θα

παρουσιάσει τη ζωγραφιά της και θα συζητηθούν όλες οι πιθανές καταλήξεις της ιστορίας.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Τι λέτε να έγινε εκεί που πήγε διακοπές ο Δημήτρης;
- Λέτε να βρήκε άλλους φίλους;
- Πιστεύετε ότι ξέχασε τον μαγικό τοίχο;
- Πιστεύετε ότι βρήκε άλλους τοίχους εκεί να προπονηθεί;
- Τι φαντάζεστε να έκανε ο μαγικός τοίχος όσο ο Δημήτρης ήταν σε διακοπές;
- Τι πιστεύετε να έκανε ο Δημήτρης μόλις γύρισε στο σπίτι του από τις καλοκαιρινές διακοπές;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Με αυτή τη δραστηριότητα αναμένεται τα παιδιά να αναγνωρίζουν ότι μια ιστορία έχει αρχή, μέση και τέλος, να επισημαίνουν τη χρονική σειρά των γεγονότων της ιστορίας, να προβληματιστούν για τη συνέχεια της ιστορίας, να αλληλεπιδράσουν και να δώσουν λύσεις από κοινού και να γίνουν δημιουργικά ολοκληρώνοντας την εξέλιξη μιας ιστορίας με μια ζωγραφιά.

10. «Ο τετράποδος φίλαθλος: οι κανονιέρηδες των γηπέδων»

του Χέραρτ Βαν Χέμερτ, εικονογράφηση Γιάνσεν Μαρκ, μετάφραση Μαργώ Ζέμπρεχτς, επιμέλεια Κυριακή Κάσση, εκδόσεις Ψυχογιός, 2018

Προτεινόμενη δραστηριότητα: Κάρτα καταγραφής αθλούμενου

Στόχοι:

- Να μάθουν να συνομιλούν με τους/τις συμμαθητές/τριές τους.
- Να γίνουν ικανά να παίρνουν τον λόγο.
- Να ασκούνται ώστε να κατανοούν τα γεγονότα, να αναγνωρίζουν τους ήρωες της ιστορίας και τα επακόλουθα των πράξεων τους.
- Να είναι ικανά να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου.

Υλικά και μέσα: Χαρτί Α4, μαρκαδόροι

Περιγραφή: Ο/Η νηπιαγωγός και τα παιδιά συζητούν για την σωτήρια παρέμβαση του σκύλου Ντούρακ και για το τι θα μπορούσαν να κάνουν ώστε να ευχαριστήσουν για τη βοήθεια που πρόσφερε. Συναποφασίζουν να τον εγγράψουν στην ομάδα τους και συζητούν για τον ρόλο που θα αναλάβει σε αυτή. Στη συνέχεια, φτιάχνουν το «δελτίο» του. Κόβουν χαρτόνια, ζωγραφίζουν την εικόνα του σκύλου και γράφουν όπως μπορούν το όνομά του, την ημερομηνία γέννησής του και το όνομα της ομάδας.

Ενδεικτικές ερωτήσεις νηπιαγωγού:

- Τι πιστεύετε ότι οδήγησε τον Ντούρακ ώστε να ενεργήσει με αυτόν τον τρόπο;
- Τι θα μπορούσαμε να κάνουμε για να ευχαριστήσουμε τον Ντούρακ;
- Σε ποια θέση θα μπορούσε να προσφέρει καλύτερα;
- Ξέρετε ποια στοιχεία αναγράφονται σε ένα «Δελτίο καταγραφής αθλούμενου»;
- Μπορείτε να φτιάξετε το «Δελτίο καταγραφής αθλούμενου» του σκύλου της ιστορίας μας;

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με αυτή τη δραστηριότητα αναμένεται να μάθουν να συνομιλούν με τους/τις συμμαθητές/τριές τους και να γίνουν ικανά να παίρνουν τον λόγο, να ασκηθούν ώστε να κατανοούν τα γεγονότα, να αναγνωρίσουν τον ήρωα της ιστορίας και τα επακόλουθα της πράξης του και μπορούν να επιλέγουν σημειωτικά μέσα -γράμματα, εικόνες ή συνδυασμό των δύο- για την παραγωγή κειμένου (δελτίο).

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση εμπεριέχονται δημιουργικές δραστηριότητες προσέγγισης κάθε είδους λογοτεχνικών κειμένων με στόχο να κατακτήσουν οι μαθητές συγγραφικές/λογοτεχνικές δεξιότητες. Επιπλέον, στα Αναλυτικά Προγράμματα του Νηπιαγωγείου για τη Γλώσσα (κατανόηση προφορικού κειμένου, παραγωγή προφορικού κειμένου, κατανόηση γραπτού λόγου, παραγωγή γραπτού λόγου) έχει πλέον καθιερωθεί η χρήση των εικονογραφημένων βιβλίων.

Για να εξοικειωθούν τα μικρά παιδιά με λογοτεχνικά κείμενα, προτείνεται η υλοποίηση δραστηριοτήτων γλωσσικής αγωγής, η ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου από τον/την νηπιαγωγό, η αναδόμησή του, η συζήτηση και η παραγωγή δημιουργικών παιχνιδιών.

Στην παρούσα εργασία προτάθηκαν διδακτικές ενέργειες, που καλλιεργούν τη περιγραφική και αφηγηματική ικανότητα των παιδιών, καθώς και την έκφρασή και τη γραφή τους γενικότερα, οι οποίες βασίστηκαν σε σύγχρονα παιδικά λογοτεχνήματα με αφορμή το ποδόσφαιρο. Το ποδόσφαιρο είναι ένα δημοφιλές άθλημα ιδιαίτερα αγαπητό στα παιδιά και μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για δημιουργικές δραστηριότητες γραφής με το θέμα αυτό καθώς μπορούν να κάνουν τη γραφή περισσότερο ελκυστική και ενδιαφέρουσα για τα παιδιά.

Συγκεκριμένα παρουσιάστηκαν δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν από παιδιά μικρής ηλικίας στον χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόζονται είτε σε προφορικό επίπεδο είτε σε γραπτό λόγο ανάλογα με το πλαίσιο της εκάστοτε τάξης. Μέσα από αυτές οι μικροί/κρές μαθητές/τριες θα αναπτύξουν τη φαντασία τους και θα προτείνουν τις ιδέες τους, θα διηγηθούν και θα γράψουν -όπως μπορούν- ιστορίες, θα φτιάξουν το δικό τους τραγούδι-σύνθημα για την ομάδα τους, θα γίνουν δημοσιογράφοι ή ποδοσφαιριστές και θα πάρουν ή θα δώσουν συνέντευξη αντίστοιχα, θα βάλουν τίτλους σε εικόνες, θα δημιουργήσουν αφίσα, θα γίνουν προπονητές και θα φτιάξουν το δικό τους σχέδιο παιχνιδιού, θα καταγράψουν τους κανόνες του ποδοσφαίρου, θα φτιάξουν την ιδανική για αυτούς εντεκάδα, θα ολοκληρώσουν ημιτελείς ιστορίες, θα ζωγραφίσουν και θα δημιουργήσουν ένα δελτίο καταγραφής αθλούμενου.

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες δομήθηκαν με βασικά στοιχεία την επιλογή του λογοτεχνήματος, τη διατύπωση των στόχων που μπορούν να επιτευχθούν από αυτές,

τα υλικά και μέσα που απαιτούνται για την υλοποίησή τους, την πορεία της δραστηριότητας, τα ενδεικτικά ερωτήματα του/της νηπιαγωγού, καθώς και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα με πρωταρχικό σκοπό τα παιδιά να διασκεδάσουν αναπτύσσοντας τη φαντασία τους και εμπλουτίζοντας τον λόγο τους. Επιπλέον, αναμένεται να αναγνωρίσουν την αρχή, τη μέση και το τέλος της αφήγησης μιας ιστορίας, να αντιληφθούν τη χρονική ακολουθία γεγονότων σε αυτή, να μπορούν να παρατηρούν και να περιγράφουν γεγονότα και προσωπικές εμπειρίες, να λειτουργήσουν ως ακροατές κατά την αφήγηση της ιστορίας και να συμμετέχουν στη σχετική συζήτηση που ακολουθεί, να συσχετίσουν την ιστορία που άκουσαν με τις δικές τους εμπειρίες, να δώσουν εξηγήσεις για τις διάφορες επιλογές και προτιμήσεις τους αιτιολογώντας την άποψή τους, να σκεφτούν τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι συμπεριφέρονται κάθε φορά με συγκεκριμένο τρόπο και τα επακόλουθα που μπορεί να έχουν οι πράξεις τους και να αναλάβουν ρόλους και να βιώσουν τα γεγονότα από άλλη οπτική, να είναι σε θέση να επιλέγουν σημειωτικά μέσα – γράμματα, εικόνες ή και συνδυασμό των δύο- που θα χρησιμοποιήσουν για την παραγωγή του κειμένου, να χρησιμοποιούν όλα τα είδη κειμένων από τη λεζάντα ως την περιγραφή κ.λπ.

Πιθανολογείται ότι οι συγκεκριμένες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής θα αναδείξουν τη σημασία του ποδοσφαίρου σε όλα τα στάδια της διδακτικής πράξης τόσο σε ό,τι αφορά τους εκπαιδευτικούς στο να βελτιώσουν την ποιότητα της διδασκαλίας τους όσο και τους/τις μαθητές/τριες να αυτενεργήσουν μέσα από δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Πιο συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα κατά την εκτέλεση των δραστηριοτήτων αυτών λαμβάνοντας την ανατροφοδότηση και μπαίνοντας στη διαδικασία αναστοχασμού και αυτοαξιολόγησης ώστε να γίνει εάν κριθεί σκόπιμο να προβούν σε επανασχεδιασμό ή προσαρμογή των προτεινόμενων δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής στις ανάγκες και στις ικανότητες των νηπίων.

Βιβλιογραφία

- Ακριτόπουλος, Α. (2013). *Τέρψεις και Ιστορίες: Κριτικές, φιλολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του παραμυθιού*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1987). *Ανιχνεύσεις- Θέματα Παιδείας και Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Αναγνωστόπουλος, Δ.Β. (1991). *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά την μεταπολεμική περίοδο (1945-1958)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Δ.Β. (2011). Ελληνική Παιδικά Λογοτεχνία: Ιστορικό διάγραμμα. Στο Τ.Κωτόπουλος & Δ.Σουλιώτη (επιμ.), *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας* (σσ.9-16). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Βακάλη, Α., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ. & Κωτόπουλος, Τ. (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Γαλανοπούλου, Χ.Α. (2001). Βιβλιοπαρουσίαση Η Παιδαγωγική της Λογοτεχνίας. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2021, από http://journal.primedu.uoa.gr/greek/issue_2/html/biblio.htm
- Γέρου, Θ. (1983). Δημιουργική φαντασία και έκφραση. Στο Η.Βιγγόπουλος, *Η τέχνη στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό Σχολείο*, τεύχος Β'. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*. Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.
- Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (Ε.Π.Ο.). (2021). Η ίδρυση της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας. *epo.gr*. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2021, από https://www.epo.gr/Default.aspx?a_id=22514
- Ευαγγέλου, Ι. (2012). *Ευφυΐα και παιδεία*. Αθήνα: Αγγελάκη.
- Ζαχαρόπουλος, Θ. (2016, 22 Απριλίου). Ιστορία του ποδοσφαίρου. *Prezi*. Ανακτήθηκε στις 24 Μαρτίου 2021, από <https://prezi.com/fxui5kjdzd60/presentation/>
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας: Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Καρακάλου, Μ. (χ.χ.). *Το ποδόσφαιρο ως άθλημα αναψυχής και άσκησης για όλους* (Πτυχιακή εργασία). Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.

- Καρακίτσιος, Α. (2013). *Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και Δημιουργική Γραφή*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στην χώρα των βιβλίων: Συμβολή στην μελέτη των παιδικών αναγνωσμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κάτση, Β. (2017). *Δημιουργική γραφή και ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία – δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων* (Πτυχιακή εργασία). Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (1995). *Το Θαυμαστό Ταξίδι: Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης
- Κωτόπουλος, Τ. (2012). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2021, από http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?view=article&catid=59%3Atefxos15&id=257%3A15kotopoulos&option=com_content&Itemid=95
- Κωτόπουλος, Τ. (2014). Πράξη και διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στο *Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014), οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία»*, Θεσσαλονίκη, (Τόμος Α, σσ.801-822). Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών (European Society of Modern Greek Studies). Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2021, από http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/kotopoulos_triantafyllos.pdf
- Κωτόπουλος, Τ. (2020). Πανεπιστημιακές παραδόσεις μαθήματος Παιδική Λογοτεχνία στο eclass. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Νηπιαγωγών.
- Μάνου, Β. (2001). *Η ψυχοπαιδαγωγική της δημιουργικότητας: Πρόγραμμα άσκησης και προαγωγής της δημιουργικής σκέψης σε παιδιά του νηπιαγωγείου* (Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μυλωνά,
- Νατσιοπούλου, Τ. (2012). *Παιδικά βιβλία στην προσχολική και βρεφική ηλικία: Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Νικολαΐδου, Σ. (επιμ.) (2015). *Η Δημιουργική Γραφή στο Σχολείο*. Συγγραφικό εργαστήριο – Ιδέες. Εκπαιδευτικές δραστηριότητες – Σενάρια διδασκαλίας (Οδηγός εκπαιδευτικού). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ντοάς, Σ., Τσιφάκης, Π. & Μιχαλόπουλος, Κ. (2019, 18 Ιανουαρίου). Οι άγνωστες πτυχές του ποδοσφαίρου: μια ιστορική αναδρομή. Εκτός/Γραμμής. Ανακτήθηκε στις

24 Μαρτίου 2021, από <https://www.ektosgrammis.gr/website/oi-agnostes-ptyhes-toy-podosfairoy-mia-istoriki-anadromi>

Nodelman, P. (1992). *The pleasures of the children's literature*. New York: Longman.

Παπαγεωργίου, Α. (2006). Η λογοτεχνία στη ζωή των παιδιών. *Λέξημα*. Ανακτήθηκε στις 27 Μαρτίου 2021, από <http://lexima.gr/lxm/read-543.html>

Παπανικολάου, Ρ. & Τσιλιμένη, Τ. (1992). *Παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Παπαντωνάκης, Γ. (2003). Σημειώσεις μαθήματος Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία: Θεωρία και Πράξη. Ρόδος. Ανακτήθηκε στις 21 Μαρτίου 2021, από <https://docplayer.gr/2981789-Eisagogi-stin-paidiki-logotehnia-theoria-kai-praxi-yrophreotiko-akadimaiko-etos-2003-2004-eisagogi.html>

Παπαχριστοφόρου, Μ. (2002). Ο Παραμυθιακός Λόγος. Στο Μ.Δ.Μιράσγεζι (Επιμ.), *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι νεότεροι χρόνοι - Τόμος Γ': Λαϊκή Φιλολογία* (66-84). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παππάς, Γ. (2010). Ποδόσφαιρο και Λογοτεχνία: «Όπιο των λαών» ή λαϊκή τέχνη; *Διαβάζω*, 508, 85-107 Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2021, από https://issuu.com/diavazo.gr/docs/aa472_issue_508

Πάτσιου, Β. (1995). *Η Διάπλασις των παιδών 1879-1922*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Α. (2002). *Το μικρόβιο της ευεξίας – Γράφοντας βιβλία για παιδιά*. Αθήνα: Πατάκη.

Robinson, H. & Spodek, B. (1965). *New directions in the Kindergarten*. New York: Teachers College Press.

Σακελλαρίου, Χ. (1996). *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Δανάη.

Σαμπράκος, Β. (2019). Ποδόσφαιρο και σχολείο πάνε μαζί; *axaiatalents*. Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2021, από <https://axaiatalents.gr/>

Σκαρτσής, Σ. (1990). *Εισαγωγή στην παιδική λογοτεχνία: Α. Θεωρία - Β. Κείμενα*. Πάτρα: Αχαϊκές Εκδόσεις.

Σουλιώτης, Μ. (1995). *Αλφαβητάριο για την ποίηση*. Θεσσαλονίκη: Δεδούση.

Slade, M. (Edit) (2013). *The history of the English Football League: Part One - 1888-1930*. Houston: Strategic Book Publishing & Rights Co.

Snow, C.E. & Ninio, A. (1986). The contracts of literacy: What children learn from learning to read books. In W.H.Teale & E.Sulzby (Eds.), *Emergent literacy: Writing and reading* (pp. 116-138). Nor wood, NJ: Ablex.

Σωτηρόπουλος, Α. & Μπεκρής, Ε. (2012). *Ποδόσφαιρο & Επιστήμη. Μία πολύπλευρη προσέγγιση*. Αθήνα: Τελέθριον.

Τσιλιμένη, Τ. (2003). *Οι μικρές ιστορίες στην εικοσαετία 1970-1990. Γραμματολογική, γλωσσική, παιδαγωγική προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Υφαντίδης, Α. (2020). *Πάσα στην ψυχή*. Θεσσαλονίκη: Sportbook.

Φλωρά, Α. (2015, 25 Μαΐου). Η συμβολή της λογοτεχνίας στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού. *tvxs.gr*. Ανακτήθηκε στις 27 Μαρτίου 2021, από <https://tvxs.gr/news/paideia/i-symboli-tis-logotexnias-sti-glossiki-anartyksi-toy-paidioy>

Χριστοφιδέλη, Σ. (2015). Η παιδική λογοτεχνία και ο εγγραμματισμός στην προσχολική ηλικία. Στο Γ.Παπαδάτος, Σ.Πολυχρονοπούλου, Α.Μπαστέα (Επιμ.) *Πρακτικά 5ου Πανελλήνιου Συνέδριου Επιστημών Εκπαίδευσης (1555-1566)*. Αθήνα.